

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY

NÁHRADNÁ RODINNÁ STAROSTLIVOSŤ. KOMPARÁCIA

ÍRSKEHO A SLOVENSKÉHO MODELU

BC. ZUZANA ŠUPALOVÁ

2011

**NÁHRADNÁ RODINNÁ STAROSTLIVOSŤ. KOMPARÁCIA
ÍRSKEHO A SLOVENSKÉHO MODELU**

**DIPLOMOVÁ PRÁCA
BC. ZUZANA ŠUPALOVÁ**

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY**

Školiteľ: PhDr. Katarína Račeková, PhD.

Stupeň kvalifikácie: Magister (Mgr.)

Dátum odovzdania práce: 2011 – 11 – 30

NITRA 2011

ABSTRAKT

Bc. ŠUPALOVÁ, Zuzana: *Náhradná rodinná starostlivosť. Komparácia írskeho a slovenského modelu*. [Diplomová práca] / Bc. Zuzana Šupalová. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Pedagogická fakulta; Katedra pedagogiky. – Školiteľ: PhDr. Katarína Račeková, Phd. Nitra: KP PF, 2011.

Diplomovú prácu sme zamerali na charakteristiku náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku a v Severnom Írsku. Práca má teoretický charakter a je rozdelená na sedem kapitol a záver. V prvej kapitole sme sa zamerali na vysvetlenie základných pojmov ako rodina, náhradná starostlivosť, výchova a starostlivosť. V druhej kapitole sa venujeme analýze legislatívnych predpisov na Slovensku. Tretia časť sa zaoberá jednotlivými formami náhradnej starostlivosti na Slovensku. Štvrtá časť sa zaoberá analýzou legislatívnych predpisov v Severnom Írsku. Piata časť sa venuje formám náhradnej starostlivosti v Severnom Írsku. Šiesta časť sa zaoberá organizáciami, ktoré podporujú náhradnú starostlivosť. A posledná siedma časť sa venuje komparácii oboch modelov náhradnej starostlivosti.

ABSTRACT

Bc. ŠUPALOVÁ, Zuzana: *Foster family care. Comparision of Irish and Slovak model.*
[Diploma work] / Bc. Zuzana Šupalová. – Constantine the Philosopher University in
Nitra. Faculty of Education; Department of Pedagogy. – Tutor: PhDr. Katarína
Račková, PhD. Nitra: KP PF, 2011.

The diploma work is aimed to characterize the foster care in Slovakia and Northern Ireland. This work is theoretical and is divided into seven chapters and a conclusion. The first chapter is about the basic terminology like family, foster care, etc. In the second chapter we are trying to analyze the legislative system in Slovakia. The third chapter talks about the types of foster care in Slovakia. The fourth chapter is trying to analyze the legislative system in Northern Ireland. The fifth chapter talks about the types of foster care in Northern Ireland. The sixth chapter is all about organisations, which are trying to support the system of foster care. And the last chapter is about the comparison between the both models of foster care.

OBSAH

Úvod

1 Vymedzenie kľúčových a témotvorných pojmov	8
1. 1 Rodina a funkcie rodiny	8
1. 2 Náhradná starostlivosť	11
1. 3 Výchova verzus starostlivosť	12
2 Analýza legislatívnych predpisov náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku	15
2. 1 Zákon o rodine	15
2. 2 Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela	17
2. 3 Zákon o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa	19
3 Náhradná rodinná starostlivosť na Slovensku	22
3. 1 Náhradná osobná starostlivosť	23
3. 2 Pestúnska starostlivosť	24
3. 3 Ústavná starostlivosť a jej formy	27
3. 3. 1 Detské domovy	28
3. 3. 2 Profesionálna rodina	29
3. 4 Poručníctvo a opatrovníctvo	31
3. 5 Osvojenie	33
4 Analýza legislatívnych predpisov náhradnej rodinnej starostlivosti v Severnom Írsku	36
4. 1 Zákon o starostlivosti o dieťa, 1991 (Child care act, 1991)	36
4. 2 Legislatívne vymedzenie o náhradnej starostlivosti o dieťa, 1995 (Placement of children in foster care,1995)	37
4. 3 Národné štandardy pre náhradnú starostlivosť z roku 2003 (National Standards for Foster care,2003)	39
5 Náhradná rodinná starostlivosť v Severnom Írsku	42

6 Medzinárodné organizácie, ktoré sa zaoberajú náhradnou rodinnou starostlivosťou	48
6. 1 Organizácie náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku	51
6. 2 Organizácie náhradnej rodinnej starostlivosti v Severnom Írsku	56
7 Komparácia oboch modelov náhradnej starostlivosti v jej kľúčových charakteristikách	60
Záver	64
Zoznam bibliografických odkazov	65

Úvod

Rodina je najstaršou ľudskou spoločenskou inštitúciou. Je najhlavnejším modelom spoločnosti, s akým sa dieťa stretáva. Predurčuje jeho osobný vývoj, jeho vzťahy k iným skupinám ľudí. Rodina orientuje dieťa na určité hodnoty a poskytuje mu určitý typ podpory.

Jednou z najväčších výziev 21. storočia je obnovenie hodnoty rodiny, najmenšej, no základnej spoločenskej a zároveň najprirodzenejšej ľudskej komunity. Nemenej dôležité pritom je deťom, ktoré nemôžu vyrastať po boku svojich vlastných rodičov, umožniť zdravý vývin a kvalitnú starostlivosť v náhradnej rodine.

Cieľom tejto diplomovej práce bolo predstaviť jednotlivé formy náhradnej starostlivosti na Slovensku a v Severnom Írsku spolu s analýzou ich legislatívnych predpisov a následnou komparáciou oboch modelov.

V prvej kapitole sme sa sústredili na vymedzenie kľúčových pojmov, ktoré úzko súvisia s problematikou náhradnej starostlivosti. Medzi tieto pojmy bezpochyby patrí rodina, náhradná starostlivosť, výchova a starostlivosť. Druhá kapitola sa zaoberá analýzou legislatívnych predpisov a teda zákonmi, ktoré presne vymedzujú náhradnú starostlivosť na Slovensku. Tretia kapitola presne špecifikuje jednotlivé formy náhradnej starostlivosti na Slovensku. Medzi ktoré patrí náhradná osobná starostlivosť, pestúnska starostlivosť, ústavná starostlivosť, pri ktorej spomíname detské domovy a profesionálnu rodinu ako najprirodzenejšie rodinné prostredie. Ďalej v tejto kapitole ešte opisujeme poručníctvo a opatrovníctvo a nakoniec aj osvojenie, ktoré pokladáme za najvhodnejšiu formu náhradnej starostlivosti. V štvrtej kapitole sa venujeme analýze legislatívnych predpisov náhradnej starostlivosti v Severnom Írsku. Piata kapitola sa následne venuje jednotlivým formám náhradnej starostlivosti v Severnom Írsku. Môžeme spomenúť napríklad dlhodobú alebo tiež krátkodobú, respitnú, či dokonca príbuzenskú starostlivosť. V šiestej kapitole sme sa zamerali na organizácie, ktoré svojou činnosťou výrazne pomáhajú zlepšovať náhradnú starostlivosť. Posledná kapitola je venovaná komparácií oboch modelov v jej kľúčových charakteristikách.

Veríme, že táto práca poskytne zaujímavé a nové informácie a stane sa tak prínosom pre samotnú pedagogiku i pre každodenný život.

1 Vymedzenie kľúčových a témotvorných pojmov

Rodina je od nepamäti neoddeliteľnou súčasťou života každého jedného z nás. Je to pojem, s ktorým sa stretávame každý deň v najrôznejších podobách a často si ani neuvedomujeme, čo všetko v sebe zahŕňa rodičovstvo a aké hodnoty má rodina a rodinné spolužitie. S rodinou sú následne veľmi úzko späté pojmy ako výchova a starostlivosť. V súvislosti s rodinou a starostlivosťou treba spomenúť i pojem náhradnej starostlivosti, pretože nie každé dieťa má to šťastie vyrastať vo svojej biologickej rodine.

1.1 Rodina a funkcie rodiny

Tradičná rodina aj naďalej zostáva ideálom slovenskej populácie a tiež najčastejšou formou domova. Každá rodina si pritom vytvára svoje vlastné zvyklosti, rituáli a tradície. Členovia rodiny žijú v spoločnej domácnosti, kde sú v každodennom kontakte a vytvárajú si tak osobné vzťahy a citové putá. V súčasnosti je veľké množstvo definícií, ktoré vymedzujú pojem rodina. Prečo je nemožné ho jednoznačne vymedziť, uvádza Šulová (1998, s. 308). Podľa autorky totiž môže byť rodina definovaná z hľadiska rôznych vedných disciplín, rôznych oblastí tej istej vedy, ich rôznych systémových prístupov ale aj na základe rôznych aspektov.

Už Platón považoval rodinu za základnú bunku spoločenského života a hlavnú výchovnú inštitúciu (<http://referaty.atlas.sk/vseobecne-humanitne/nauka-o-spolocnosti/21090/rodina-ako-primarna-institucia-a-jej-socialne-funkcie>). Neskôr Auguste Comte nazval rodinu spojovacím mostíkom medzi jedincom a spoločnosťou, a tak poukázal na jej základnú úlohu v spoločnosti. V najširšom vymedzení Možný (2002, s. 99) chápe rodinu ako „inštitucionálne zaistenie ľudskej reprodukcie, legitímne v danej spoločnosti.“ Pod pojmom rodina sa dnes podľa toho istého autora (Možný, 1990, s. 17-18) označuje predovšetkým manželský pár s deťmi. „Rodina založená manželstvom je základným článkom našej spoločnosti, ktorá všestranne chráni rodinné vzťahy.“

(zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, čl. II).

Vo Veľkom sociologickom slovníku (1996, s. 940) je rodina uvedená ako „pôvodná a najdôležitejšia spoločenská skupina, ktorá je základnou ekonomickou jednotkou

spoločnosti. Jej hlavnými funkciami sú zabezpečenie trvania ľudského druhu a výchova, resp. socializácia potomstva, ale aj prenos kultúrnych vzorov a zachovanie kontinuity kultúrneho vývoja.“ Strieženec (1996, s. 186) definuje rodinu ako „najdôležitejšiu sociálnu skupinu, ktorá je ekonomickou, sociálnou bunkou spoločnosti s viacerými úlohami. Jej hlavnou úlohou je reprodukcia trvania a výchova, resp. socializácia potomstva. Ako spoločenská inštitúcia je tiež základným článkom sociálnej štruktúry spoločnosti.“ Manniová (1999, s. 228) píše: „Rodina je jedinou prirodzenou skupinou spolužitia, v ktorej v prudko meniacom sa svete je potrebné urobiť všetko preto, aby plnila svoje poslanie a to predovšetkým zveľaďovaním jej členov tak, aby každý v nej nachádzal svoju osobnú identitu a cítil spoluzodpovednosť za svoje konanie.“ Cibulec (1980, s. 34) naopak vidí rodinu ako malú, primárnu neformálnu, intímnu skupinu, plniacu určité funkcie, ktorá je tvorená ľuďmi, ktorí sú spojení príbuzenskými (manželskými, pokrvnými) putami. Typické pre ňu je intímne spolunažívanie v spoločnej domácnosti, pričom jej členovia sa riadia stálymi vzormi správania.

Po zovšeobecnení uvedených definícií rodinu teda ponímame ako malú, primárnu, neformálnu a intímnu skupinu, ktorá plní určité funkcie. Pre túto sociálnu skupinu je tak charakteristické: spoločné bydlisko, ekonomická spolupráca a reprodukcia. U nás je tvorená mužom, ženou a aspoň jedným dieťaťom, ktorí spoločne žijú v jednej domácnosti a sú tak spojení určitými záväzkami, pričom plnia významné funkcie.

Funkcie rodiny odrážajú určitý stav, ku ktorému táto inštitúcia dospela v priebehu historického vývoja (Bakošová, 1994). Na plnenie týchto funkcií potrebuje mať rodina vytvorené legislatívne, ekonomické, sociálne ale i kultúrne podmienky. V demokratickej spoločnosti by si mali rodiny vytvárať a zabezpečovať optimálne podmienky pre svoj život, avšak štát nesie tiež určitú zodpovednosť, ktorú realizuje prostredníctvom rodinnej politiky. „Úlohou štátu voči rodinám je vytvárať rámcové právne, ekonomické i inštitucionálne podmienky a poskytovať tak rodinám priestor na uplatnenie ich vlastnej zodpovednosti.“ (Kasanová, 2008, s. 62).

Najprirodzenejšími ochrancami práv detí a zároveň aj ich realizátormi sú ich vlastní rodičia a tiež príbuzní, teda rodina, ktorej táto povinnosť vyplýva z jej prvotnej funkcie. „Všetci členovia rodiny majú povinnosť vzájomne si pomáhať a podľa svojich schopností a možností zabezpečovať zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny.“ (Zákon č.36/2005).

Definície rodiny, ktoré sme si charakterizovali v predchádzajúcej časti úzko korešpondujú so základnými funkciami rodiny. Plnením základných funkcií dostávame obraz zdravej a spokojnej rodiny, ktorá pozitívne vplýva na rozvoj jedinca. Avšak nie všetky rodiny sú v dnešnej dobe schopné zabezpečovať a plniť tieto významné funkcie, čo výrazne ovplyvňuje medziľudské vzťahy a citové dozrievanie jedinca v takejto rodine. A pretože city predstavujú veľmi krehké puto, stáva sa aj takáto rodina veľmi krehkou inštitúciou.

„Každá z funkcií rodiny uspokojuje určitú potrebu alebo skupinu potrieb jej členov alebo celej spoločnosti.“ (Gogová a kol. 1995, s. 100). Pri vymedzení základných funkcií rodiny sa v literatúre možno stretnúť s rozličnými prístupmi, ktoré vychádzajú z užších alebo širších hľadísk. Všetky funkcie, ktoré rodina plní sú vo veľmi úzkom vzťahu a zároveň sa vzájomne prelínajú. K tomu, aby sme dostali obraz tej zdravej a spokojnej rodiny sa musia plniť nasledovné funkcie:

1. Biologicko – reprodukčná funkcia, ktorá v sebe zahŕňa jednak vzájomné erotické uspokojovanie medzi manželmi a jednak biologickú reprodukciu spoločnosti prostredníctvom rodiny.
2. Ekonomická funkcia, ktorá je chápaná v zmysle materiálneho zabezpečovania rodiny. Plnenie tejto funkcie je nesmierne náročné najmä pre mladé rodiny.
3. Výchovná a socializačná funkcia, prostredníctvom tejto funkcie sa dieťa učí poznávať a nadväzovať medziľudské vzťahy, utvára sa jeho obraz „JA“ a vytvárajú sa charakterové a emocionálne základy osobnosti. Všeobecne by sme tak mohli skonštatovať, že rodinné prostredie výrazne ovplyvňuje všetky stránky osobnosti dieťaťa.
4. Emocionálna a psychohygienická funkcia, pod ktorou sa samozrejme rozumie uspokojovanie základných emocionálnych potrieb (lásky, bezpečia, ochrany, spolupatričnosti, sebaúcty, atď.)
5. Odpočinková a regeneračná funkcia, pod ktorou rozumieme aktívny oddych a regeneráciu telesných i psychických síl pre jednotlivých členov rodiny.

Podľa autorov: (Poliaková, 1996, s. 69-70), (Kominarec 2002, s. 59)

Predpokladom úspešnej realizácie všetkých funkcií každej rodiny je v prvom rade ich funkčnosť. Avšak ako sme už raz spomínali nie všetky rodiny sú schopné tieto funkcie plniť. A tak sa stáva, že čoraz viac detí vyrastá v neúplných rodinách (väčšinou ide o matku, ktorá sa stará o dieťa). Pribúda však aj detí, ktoré vyrastajú s nevlastnými rodičmi. Stúpajúcu tendenciu má i počet detí, ktoré síce majú svojich biologických

rodičov, ale tí nie sú schopní, alebo ochotní sa o dieťa postarať. (Matoušek, 2003, s. 182). V takejto situácii sa do popredia dostáva systém náhradnej starostlivosti, ktorý má v podstate slúžiť na „ochranu dieťaťa.“

1. 2 Náhradná starostlivosť

V našej spoločnosti žije nespočetne veľa rodín, ktoré sa ešte stále nedokážu náležite postarať o svoje deti. Rodičia sa môžu dostať do situácie, kedy sa nemôžu, nevedia alebo nechcú postarať o svoje deti. Týmto deťom treba poskytnúť okamžitú pomoc, pretože každé jedno dieťa si zaslúži žiť a vyrastať v bezpečnom a láskyplnom prostredí. Tým najlepším domovom pre dieťa je a vždy bude rodina. K tomu, aby každé jedno dieťa vyrastalo v milujúcej rodine nám výrazne dopomáha systém náhradnej starostlivosti.

„Náhradnou starostlivosťou sa pomáha zabezpečiť výchova detí mimo prostredia úplnej alebo neúplnej rodiny vytvorenej biologickými rodičmi, ktorí sa z objektívnej alebo zo subjektívnej príčiny nemôžu, nechcú alebo nevedia o svoje deti postarať.“

(Mikloško, Žarnay in Humanita plus č. 8-9, 2008).

Náhradná starostlivosť je zo Zákona č. 36/2005 Z. z o rodine definovaná ako viacero osobitne usporiadaných, na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich dočasných opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť rodičov o maloleté dieťa v prípadoch, ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť.

Náhradná starostlivosť, na základe ktorej vznikajú vzťahy medzi dieťaťom a inou osobou, môže vzniknúť len rozhodnutím súdu a jej obsah tvoria práva a povinnosti vymedzené zákonom alebo súdnym rozhodnutím (Zákon č. 36/2005 o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Naša legislatíva rozoznáva hneď niekoľko foriem náhradnej starostlivosti. Formy náhradnej starostlivosti môžeme rozdeliť na rodinné, ústavné a inštitucionálne. Medzi rodinné formy náhradnej starostlivosti patrí zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča (ďalej len „náhradná osobná starostlivosť“) a pestúnska starostlivosť. Medzi ústavné formy náhradnej starostlivosti patria detské domovy a profesionálna rodina. A medzi inštitucionálne formy náhradnej starostlivosti patria napr. reedukačné domovy.

Z usporiadania jednotlivých foriem náhradnej starostlivosti vyplýva, že pri úprave výchovných pomerov dieťaťa treba uprednostniť prostredie, ktoré je dieťaťu známe a blízke. Takým druhom prostredia je rodina príbuzných dieťaťa, ktorí dieťa poznajú a majú k nemu citový vzťah. Umiestnenie u rodinných príbuzných preferuje náhradná osobná starostlivosť. Ak dieťa nemá vhodných príbuzných, hľadá sa iná rodina, ktorá by bola ochotná a spôsobilá vytvoriť dieťaťu nový domov. Je ňou osvojiteľská, resp. pestúnska rodina, ktorá si dieťa osvojí, resp. vezme do pestúnskej starostlivosti. Posledným a krajným riešením je umiestnenie dieťaťa v zariadení ústavnej starostlivosti. Zákon akceptuje pri týchto opatreniach ich dočasnosť. Iba vo výnimočných prípadoch môže súd nariadiť ústavnú starostlivosť aj vtedy, ak jej nariadeniu nepredchádzali iné opatrenia. (Fialová, 2010).

Jednotlivé formy náhradnej starostlivosti s ich legislatívnymi predpismi si bližšie predstavíme a rozoberieme v nasledujúcich kapitolách.

Medzi ďalšie pojmy, ktorým sa v tejto kapitole budeme ešte venovať patria pojmy, ktoré veľmi úzko súvisia s rodinou i náhradnou starostlivosťou. Týmito pojmami sú výchova a starostlivosť.

1. 3 Výchova verzus starostlivosť

Už na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že oba pojmy pôsobia ako synonymá, ale nie je to tak. Každý z týchto pojmov v sebe zahŕňa svoju vlastnú definíciu. Názory odborníkov na vymedzenie oboch pojmov sa odlišujú.

Podľa Zelinu (2005, s.10) je „výchova profesionálne, odborné a cieľavedomé udržiavanie, zdokonaľovanie a rozvíjanie pozitívnych a funkčných možností človeka, psychických funkcií, procesov a vlastností osobnosti.“ Výchova je súčasť výchovnej skutočnosti, činnosť smerujúca k získaniu a zdokonaleniu schopností a vlastností človeka. Výchovou pôsobíme na procesy ľudského učenia a socializácie s cieľom premeny človeka po všetkých stránkach - telesnej i duševnej; s cieľom pretvoriť človeka, a to z bytosti spoločenskej na bytosť kultúrnu. Výchova je sprostredkovaním schopností, zručností a postojov, ktoré jestvujú v danej spoločnosti, a ktoré sa pre jej trvanie a ďalší rozvoj pokladajú za dôležité pre ďalšie generácie.

Na druhej strane stojí pojem starostlivosť. „Starostlivosť je snaha o úspešný vývoj, blaho. Príprava a koncepčné uskutočňovanie starostlivosti o človeka, interdisciplinárny prístup k jeho vývoju ako nositeľa, užívateľa, realizátora sociálnych vzťahov, procesov a hodnôt. Radíme sem koncepčné zaisťovanie vzdelávania, výchovy, vytvorenie životných, pracovných podmienok, tvorbu pracovných príležitostí a prístupnosť k potrebám, zdravotnú starostlivosť, bývanie, dopravu, predpoklady pre jeho duševný rozvoj, starostlivosť o nadpriemerne schopných a handicapovaných, atď.“ (Strieženec, 1996, s. 208).

Starostlivosť sa teda predovšetkým zameriava na „.... uspokojovanie základných životných potrieb, potravy, ošatenia, bývania, vzdelania a pod. Starostlivosťou sa rozumie skôr socioekonomický aspekt zodpovednosti rodiča, resp. inej fyzickej či právnickej osoby

za život dieťaťa, ktoré je od nej závislé.“ (Komárik, 1998 s. 102)

Podľa Škovieru (2007, s. 23) je teda starostlivosť oveľa vhodnejším pojmom ako výchova, pretože je širší a zahŕňa v sebe aj výchovu. Starostlivosť je dlhodobá, celoživotná a týka sa nás všetkých, kým výchova sa spája predovšetkým s deťmi. Výchova je dnes už dávno prekonaným pojmom, z ktorého je cítiť akúsi manipuláciu. Dieťa predsa najlepšie vie, čo potrebuje. Ale zasa na druhej strane iba starať sa, je žiaľ málo. Bez výchovy predsa nie je človek človekom. A to, čo deťom v dnešnej dobe naozaj chýba je práve výchova. Prioritou v starostlivosti o deti, ktoré vyrastajú mimo svojej biologickej rodiny, nie je základná starostlivosť, ale práve výchova.

V tomto prípade plne súhlasíme s názorom pána Škovieru, že iba starať sa je žiaľ málo a človek bez výchovy naozaj nie je človekom. No za vhodnejší pojem považujeme práve starostlivosť, pretože pri nej ide aj o zabezpečovanie základných životných potrieb dieťaťa.

Otázkou, či je vhodnejšie používať pojem náhradná výchova alebo pojem náhradná starostlivosť nachádzame jasnú odpoveď u Komárika (1998, s.103), ktorý píše: ...v bežne používanom právnom termíne „náhradná výchova“, pod ktorým rozumieme zverenie dieťaťa do starostlivosti a výchovy výchovnej inštitúcie alebo človeku, ktorý nie je biologickým rodičom, môže byť náhradná jedine starostlivosť. Výchova, ktorá je vzťahom človeka k človeku nikdy nemôže byť náhradná výchova.

Ak teda zhrnieme jednotlivé definície, tak nám vychádza, že kým starostlivosť sa zameriava predovšetkým na uspokojovanie základných životných potrieb ako sú: potrava, bývanie, vzdelanie a pod., tak výchova sa zameriava práve na rozvíjanie psychických vlastností, funkcií a procesov, a to je vlastne aj dôvodom toho prečo nemôže byť náhradná.

Po preštudovaní jednotlivých definícií sme sa rozhodli používať v tejto diplomovej práci pojmy starostlivosť a náhradná starostlivosť.

2 Analýza legislatívnych predpisov náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku

Jednou z najväčších výziev 21. storočia je obnovenie hodnoty rodiny, najmenšej, no základnej spoločenskej jednotky a zároveň najprirodzenejšej ľudskej komunity. Nemenej dôležité pritom je deťom, ktoré nemôžu vyrastať po boku svojich vlastných rodičov, umožniť zdravý vývin a kvalitnú starostlivosť v náhradnej rodine.

V Slovenskej republike, a teda v slovenskom práve existuje celý rad predpisov, ktoré boli vytvorené na pomoc a ochranu deťom, ktoré nemali toľko šťastia, aby mohli vyrastať so svojimi biologickými rodičmi.

Problematiku rodiny, detí mimo vlastnej rodiny a jednotlivé formy náhradnej starostlivosti na Slovensku teda upravujú zákony: 36/2005 Z. z. o rodine, 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa a 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci. Náhradnej rodinnej starostlivosti sa ešte dotýka aj Zákon 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku.

2.1 Zákon o rodine

Legislatívnu podobu úpravy rodinných vzťahov medzi rodičmi, deťmi a ostatnými príbuznými prináša Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

„Zákon o rodine upravuje úlohy štátnych orgánov (okresných úradov, ich odborov sociálnych vecí) a obcí v oblasti starostlivosti o deti a mládež. Tieto orgány majú podporovať vývin maloletých ponukou pomoci a služieb pri opatere a výchove detí a mládeže a zabezpečovať ho vykonávaním sociálno-právnej ochrany vrátane výchovných a iných opatrení“ (Longauer, Selická, Vanková, 2006).

Aj tento Zákon o rodine reguluje základné otázky manželstva, vzťahov medzi rodičmi, deťmi a ostatnými príbuznými, výchovy maloletých detí a úpravu vyživovacej povinnosti. Ide o rodinnoprávne vzťahy, ktoré majú osobný, emocionálny, morálny, majetkový a dlhodobý charakter. „Osobná povaha týchto práv a povinností znamená, že oprávnený sa nemôže vzdať svojich práv a zaviazaný nemôže preniesť svoju povinnosť na iného.“ (Kasanová, 2008).

„Zákon o rodine ustanovuje, že jeho ustanovenia treba používať v duchu základných zásad:

1. dobrovoľnosti a slobodného rozhodovania pri uzatváraní manželstva,
2. rovnoprávnosti muža a ženy,
3. ochrany manželstva, rodiny, matky a dieťaťa,
4. monogamie,
5. vzájomnej pomoci členov rodiny podľa schopností a možností,
6. rovnoprávnosti cirkevného a civilného sobáša,
7. neprípustnosti diskriminácie na základe rasy, náboženstva a národnosti“
(Kasanová, 2008).

Zákon č. 36/2005 Z. z. je rozdelený na päť častí. Prvá časť zákona je venovaná manželstvu, v druhej časti sa zákon sústreďuje na vzťahy medzi rodičmi, deťmi a ostatnými príbuznými. Druhú časť už spomínaného zákona tvoria štyri hlavy. Kde prvá hlava hovorí o rodičovských právach a povinnostiach, druhá hlava sa venuje ďalším právam a povinnostiam rodičov. Tretia hlava rozoberá problematiku náhradnej starostlivosti. Táto časť patrí k najradikálnejším opatreniam, ktoré sú v Zákone o rodine zakotvené. Podľa § 44 Základných ustanovení je: „Náhradnou starostlivosťou viaceru osobitne usporiadaných, na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich dočasných opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť rodičov o maloleté dieťa v prípadoch, ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť“. Náhradnou starostlivosťou je:

- a) zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča (ďalej len „náhradná osobná starostlivosť“), ktorá je upravená v § 45 - § 47
- b) pestúnska starostlivosť, ktorá je upravená v § 48 - § 53
- c) ústavná starostlivosť, ktorá je upravená v § 54 - § 55.

Štvrtá hlava sa zaoberá poručníctvom a opatrovníctvom. Tretia časť je venovaná výživnému, štvrtá časť sa zaoberá určením rodičovstva a osvojením a v poslednej piatej časti sú spomínané spoločné, prechodné a zrušovacie ustanovenia.

(<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=18474&FileName=05-z036&Rocnik=2005>).

Prvoradou úlohou Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine je chrániť záujmy dieťaťa. A tak aj súd pri rozhodovaní o tom, ktorý zo spôsobov náhradnej starostlivosti zvolí, vždy prihliada na najlepší záujem dieťaťa.

2. 2 Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela

Sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelu upravuje Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele na zabezpečenie predchádzania vzniku krízových situácií v rodine, ochranu práv a právom chránených záujmov detí, predchádzaniu, prehľbovaniu a opakovaniu porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb, zamedzenie nárastu sociálnopatologických javov.

Sociálnoprávna ochrana detí je – usporiadaná sústava na seba nadväzujúcich a vzájomne sa podmieňujúcich opatrení, ktorými spoločnosť garantuje každému dieťaťu a rodine:

1. ochranu, nevyhnutnú pre blaho dieťaťa a zároveň rešpektujúcu jeho najlepšie záujem podľa medzinárodného dohovoru,
2. podporu a pomoc a to osobitne v tých prípadoch, keď rodičia z najrôznejších dôvodov nie sú schopní, alebo ochotní zabezpečiť svojmu dieťaťu riadnu starostlivosť, výchovu a všestranný vývin v jeho prirodzenom prostredí,
3. zabezpečenie rovnocenného náhradného rodinného prostredia dieťaťu, ktoré nemôže byť vychovávané vo svojej biologickej rodine.

(http://www.upsvar-zv.sk/zakony/27_2009_SPOaSK.pdf).

Sociálnoprávna ochrana detí a mládeže predstavuje súhrn opatrení, ktoré smerujú k ochrane práv a právom chránených záujmov detí a je vykonávaná výlučne prostredníctvom orgánov štátu.

Sociálnoprávna ochrana v sebe zahŕňa:

1. **výchovnú činnosť**, ktorou pôsobíme na zlepšenie vzájomných vzťahov v rodine, ako aj na obnovu rodinného prostredia, z ktorého boli vyňaté deti pre zlyhanie výchovnej funkcie rodiny,
2. **organizovanie náhradnej rodinnej starostlivosti** - príslušné orgány miestnej štátnej správy vedú prehľad detí, ktorým treba zabezpečiť náhradnú

rodinnú starostlivosť. Takisto zabezpečujú prehľad občanov vhodných vykonávať náhradnú rodinnú starostlivosť, poskytujú poradenské služby v danej oblasti, sprostredkujú nadviazanie osobného kontaktu s deťmi, ktorým treba zabezpečiť náhradnú rodinnú starostlivosť, s občanmi vhodnými vykonávať náhradnú rodinnú starostlivosť a sledujú vývoj detí v náhradnej rodinnej starostlivosti,

3. **rozhodovanie** o okamžitom umiestnení dieťaťa do starostlivosti, nahrádzajúcej starostlivosť rodičov a o výchovných opatreniach (napomenutie, dohľad, obmedzenie),
4. **d'alšiu činnosť** – ide predovšetkým o výkon kolízneho opatrovníka maloletých, výkon funkcie opatrovníka (na základe rozhodnutia súdu), podávanie návrhov súdu na nariadenie a zrušenie ústavnej výchovy, návrhov na zrušenie výchovných opatrení uložených súdom a pod. (Longauer, Selická, Vanková, 2006).

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele nadobudol účinnosť (okrem § 88 a § 89) 1. septembra 2005. Týmto zákonom sa podarilo zjednotiť právnu úpravu sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately a náhradnej starostlivosti.

Zákon sa skladá z dvanástich častí. Prvá časť sa venuje základným ustanoveniam a zásadám rovnakého zaobchádzania pri vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a ochrany práv dieťaťa. Druhá časť sa zaoberá opatreniami sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, aby sa tak predchádzalo krízovým situáciám v rodine, a aby sa odstránili negatívne vplyvy. Rovnako sa však musí dbať na opatrenia, ktoré zabezpečujú ochranu života, zdravia a priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa. Tretia časť hovorí o zabezpečení náhradného rodinného prostredia, ktorá je upravená v § 33 - § 44 takto: „Ak rodičia nezabezpečujú, alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa a nie je možné dieťa zveriť do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča podľa osobitného predpisu, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sprostredkuje dieťaťu pestúnsku starostlivosť alebo osvojenie“. Štvrtá časť slúži na vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v zariadení. Piata časť sa zaoberá

opatreniami sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately finančného charakteru. V šiestej časti je rozpracovaná organizácia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Siedma časť hovorí o akreditácii, ôsma časť sa týka samotného financovania. V deviatej časti sa vedie konanie vo veciach sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately. Desiata časť hovorí o kontrole vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a pokuty. Jedenásta časť spomína spoločné ustanovenia a posledná dvanásť časť pomenúva prechodné a záverečné ustanovenia. (Zákon č. 305/2005 Z. z o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele).

Ak sa teda dieťa ocitne bez akejkoľvek starostlivosti alebo ak je jeho život, zdravie alebo priaznivý psychický, fyzický, či sociálny vývin vážne ohrozený, Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny (ďalej len orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately) podá súdu návrh na vydanie predbežného opatrenia s cieľom zabezpečiť základné životné potreby dieťaťa a jeho prijatie do detského domova, resp. jeho zverenie do starostlivosti inej fyzickej osobe, pričom sa vždy prihliada na zachovanie rodinných a príbuzenských vzťahov dieťaťa. Odovzdanie dieťaťa do starostlivosti inej fyzickej alebo právnickej osobe sa musí uskutočniť spôsobom primeraným veku a rozumovej vyspelosti dieťaťa.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí sa zároveň podieľa aj na sanácii vzťahov a úprave rodinných pomerov dieťaťa.

Zákonu č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele sa teda podarilo naplniť Programové vyhlásenie vlády SR, ktorá sa zaviazala v Sociálnej oblasti „časť Rodina“, že bude podporovať všetky formy náhradnej starostlivosti, redukcii detských domovov a ich transformáciu na modely, ktoré sú podobné rodine (Kasanová, 2008).

2. 3 Zákon o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa

Na podporu záujmu o náhradnú starostlivosť o dieťa bol prijatý Zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa, ktorý s účinnosťou vstúpil do platnosti 1. januára 2006.

Podľa § 1: „Tento zákon upravuje poskytovanie príspevkov, ktorými štát podporuje náhradnú starostlivosť o dieťa (ďalej len „príspevok“), ako sociálnych dávok, ak náhradnú starostlivosť o dieťa vykonáva osobne na základe rozhodnutia súdu alebo na základe rozhodnutia príslušného orgánu iná fyzická osoba ako rodič“.

Náhradná starostlivosť o dieťa podľa tohto zákona je:

- a) zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča (§ 45 až 47 zákona o rodine),
- b) pestúnska starostlivosť (§ 48, § 50 až 53 zákona o rodine),
- c) poručníctvo, ak sa poručník osobne stará o dieťa (§ 56 až 59 zákona o rodine); to neplatí, ak sa poručník osobne stará o dieťa, ktorého rodičia nie sú plnoletí,
- d) dočasné zverenie dieťaťa do starostlivosti osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom (§ 49 zákona o rodine),
- e) zverenie dieťaťa do starostlivosti fyzickej osoby rozhodnutím súdu o nariadení predbežného opatrenia, ak bol súdu podaný návrh na začatie konania o zverení dieťaťa do náhradnej starostlivosti tejto fyzickej osobe podľa písmena a) alebo b).

Náhradným rodičom podľa tohto zákona je fyzická osoba, ktorej bolo dieťa zverené do náhradnej starostlivosti.

Druhy príspevkov podľa § 2 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa sú:

- a) jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti (ďalej len „jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti“),
- b) jednorazový príspevok dieťaťu pri zániku náhradnej starostlivosti (ďalej len „jednorazový príspevok pri zániku náhradnej starostlivosti“),
- c) opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti (ďalej len „opakovaný príspevok dieťaťu“),
- d) opakovaný príspevok náhradnému rodičovi,
- e) osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi.

(http://www.upsvar-tv.sk/zakony/soc/627_2005.pdf).

Tento Zákon teda zaviedol nové finančné príspevky, ktorých úlohou je zabezpečiť rovnosť a podporu detí v rôznych formách náhradnej starostlivosti. Jednotlivé príspevky bolo treba zaviesť predovšetkým z toho dôvodu, že bol kritizovaný nerovnovážny stav a podpora detí v náhradnej starostlivosti, čo bolo nespravodlivé voči

individuálnym osobám, ale tiež preto, aby sa tak zvýšil a zároveň podporil záujem o náhradnú starostlivosť. Priamo nadväzuje na Zákon o rodine, a tým pádom považuje zverenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti príbuznému v prvom rade za prirodzenú funkciu rodiny a z toho dôvodu sa starým rodičom nepriznáva príspevok ako náhradným rodičom. Ostatné príspevky, ktoré majú slúžiť na zabezpečovanie potrieb dieťaťa sú v plnej miere priznávané.

3 Náhradná rodinná starostlivosť na Slovensku

V uplynulom desaťročí vznikol v našej spoločnosti priestor pre zmenu postojov k deťom, k vnímaniu ich potrieb, pre novú filozofiu práce s deťmi a nové prístupy.

Prirodzeným prostredím pre dobrú výchovu je dobrá rodina. Nie všetky deti však majú to šťastie vyrastať vo svojej vlastnej rodine. Mnohé deti osamejú skôr, než sa stihnú „udomáčniť“ vo svete a rozhliadnuť sa po ňom, mnohé neskôr rodinu strácajú často preto, lebo rodičia sa nevedia, nechcú alebo nemôžu o dieťa starať. A pritom každé jedno dieťa si zaslúži žiť a vyrastať v rodinnom prostredí.

A práve z toho dôvodu máme na Slovensku vybudovaný systém náhradnej rodinnej starostlivosti.

Náhradná rodinná starostlivosť je „forma starostlivosti o deti, kedy je dieťa vychovávané náhradnými rodičmi, v prostredí, ktoré sa najviac podobá životu v prirodzenej rodine“ (Matějček, 1999, s. 31). K takejto forme starostlivosti dochádza práve vtedy, ak rodičia zomreli alebo z objektívnych, či subjektívnych príčin nemôžu alebo nechcú zabezpečiť starostlivosť o svoje dieťa (Galbavý, Vondráková, 2003, s 28).

Naša legislatíva rozoznáva tieto formy náhradnej starostlivosti:

1. Náhradná osobná starostlivosť,
2. pestúnska starostlivosť,
3. ústavná starostlivosť,
4. poručníctvo a opatrovníctvo,
5. osvojenie

(Zákon č. 36/2005 Z. z o rodine).

Podľa nášho názoru by sme vždy mali uprednostňovať tie formy starostlivosti, ktoré dieťaťu poskytnú to najprirodzenejšie rodinné prostredie. Spomedzi foriem náhradnej starostlivosti, ktoré vymedzuje naša legislatíva je najvhodnejším prostredím pre dieťa jednoznačne osvojenie, pretože tu dieťa môže skutočne začať svoj nový život, po boku ľudí, ktorí ho budú milovať. Veľmi vhodnou formou starostlivosti je aj profesionálne rodičovstvo, ktoré síce patrí do ústavnej starostlivosti ale aj napriek tomu vytvára dieťaťu už spomínané prirodzené rodinné prostredie.

Súd však môže dočasne odňať maloleté dieťa z osobnej starostlivosti rodičov aj proti ich vôli ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa. Takémuto maloletému dieťaťu tak môže nariadiť:

- pobyt v zariadení, ktoré plní úlohy odbornej diagnostiky, najdlhšie však na 6 mesiacov
- pobyt v špecializovaných zariadeniach
- pobyt v resocializačnom stredisku pre drogovovo závislých (Kasanová, Tomka, 2009, s. 148).

3. 1 Náhradná osobná starostlivosť

Zverenie dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča, upravuje § 45 - § 47 Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine. Zákon umožňuje, aby bolo dieťa zverené do osobnej starostlivosti inému občanovi, ktorý zabezpečí jeho riadnu výchovu, pričom tento občan nemá nárok na odmenu za činnosti súvisiace s výchovou zvereného dieťaťa. O zverení dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti rozhoduje súd a keďže ide vždy o veľmi závažné rozhodnutie, musí osoba, ktorej má byť toto dieťa zverené do osobnej starostlivosti spĺňať predpoklady zabezpečujúce riadnu výchovu dieťaťa v jeho najlepšom záujme. Dieťa je možné zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti iba osobe s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky. Ďalej osobe, ktorá je spôsobilá na právne úkony v plnom rozsahu, ktorá spĺňa osobné predpoklady najmä teda zdravotné, osobnostné, morálne a spôsobom svojho života a života osôb, ktoré s ňou žijú v domácnosti zabezpečuje zdravý vývin dieťaťa.

Táto forma náhradnej rodinnej starostlivosti je najprirodzenejšou formou, a preto sa u nás aj najviac využíva. Najväčšie využitie má práve v zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti starých rodičov alebo blízkych členov rodiny. Súd zároveň vymedzí rozsah práv a povinností k maloletému dieťaťu, ktoré je občan povinný vykonávať. V podstate ide o to, že súd rozdelí práva a povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností medzi rodičov dieťaťa a osobu, ktorej dieťa zveruje do náhradnej osobnej starostlivosti. Rodičia majú právo stykať sa dieťaťom a pokiaľ sa nedohodnú s osobou, ktorej bolo dieťa zverené, na výkone tohto práva, môže jeden z rodičov podať návrh na súd, ktorý o tom rozhodne. Súd ďalej rozhoduje aj o vyživovacej povinnosti rodičov,

ktorú majú voči maloletému dieťaťu. Výživné majú poukazovať osobe, ktorej je dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti.

Maloleté dieťa možno zveriť jednotlivcovi ale i manželom. Ak má byť zverené jednému z manželov, musí to byť so súhlasom druhého. Tento súhlas nie je potrebný, ak manželia nežijú v spoločnej domácnosti, ak druhý manžel nemá spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu alebo ak zadováženie tohto súhlasu je spojené s ťažko prekonateľnou prekážkou.

V Zákone č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa, ktorý s účinnosťou vstúpil do platnosti 1. januára 2006 sa najnovšie uvádza, že štát aj finančne podporuje občanov, ktorí majú dieťa v osobnej starostlivosti. Tieto finančné príspevky doteraz dostávali iba pestúni a poručníci. Nejedná sa však o všetky druhy týchto príspevkov (pozn. jednotlivé druhy príspevkov sme si uviedli v kapitole o legislatívnych predpisoch náhradnej starostlivosti na Slovensku). Občan, ktorý má dieťa v osobnej starostlivosti nemá nárok na opakovaný príspevok náhradnému rodičovi.

Náhradná osobná starostlivosť (NOS) zaniká:

- dosiahnutím plnoletosti dieťaťa
- smrťou maloletého dieťaťa
- smrťou osoby, ktorej bolo dieťa zverené do NOS
- právoplatným rozhodnutím súdu o zrušení NOS a to z dôvodu zániku, pre ktorý bolo dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti, alebo na žiadosť osoby, ktorej bolo dieťa zverené, alebo v závažných prípadoch neplnenia si povinností osoby, ktorej bolo dieťa zverené
- rozvodom manželov, ktorým bolo dieťa zverené do NOS (následne môže súd rozhodnúť o ponechaní dieťaťa v starostlivosti jedného z manželov, pokiaľ je to v záujme dieťaťa) (Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine).

3. 2 Pestúnska starostlivosť

Pestúnsku starostlivosť ako jednu z foriem náhradnej starostlivosti v súčasnosti upravujú v Slovenskej republike zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Zákon č. 265/1998 Z. z.

o pestúnskej starostlivosti a o príspevkoch pestúnskej starostlivosti zanikol 31. decembra 2005 a spolu s ním aj všetky príspevky. Od 1. januára však platí zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa.

Podľa § 48 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine je pestúnska starostlivosť definovaná nasledovne: „Ak rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa, a ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa, súd môže rozhodnúť o jeho zverení do pestúnskej starostlivosti fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom a spĺňa ustanovené predpoklady (ďalej len „pestún“).

Pestúnstvo v podstate znamená vychovávať, napomáhať pri vývine dieťaťa, takže náhradná rodinná starostlivosť predstavuje výchovu dieťaťa v prirodzenom prostredí, v rodine.

Pestúnska starostlivosť je krátkodobá alebo dlhodobá forma štátom kontrolovanej a riadenej náhradnej starostlivosti v rodine. Vzniká rozhodnutím súdu a trvá do plnoletosti dieťaťa. Súd môže z určitých dôvodov predĺžiť pestúnsku starostlivosť až na jeden rok po dosiahnutí plnoletosti dieťaťa, ak s tým pestún aj dieťa zverené do pestúnskej starostlivosti súhlasia (Kasanová, 2008).

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine nám presne stanovuje a upravuje pestúnsku starostlivosť. Pestúnom sa teda môže stať len fyzická osoba s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorá má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné a morálne. Ďalej musí byť zapísaná do zoznamu žiadateľov o pestúnsku starostlivosť podľa osobitného predpisu a spôsobom svojho života a života osôb, ktoré s ňou žijú v domácnosti, zaručuje, že bude pestúnsku starostlivosť vykonávať v záujme maloletého dieťaťa. Toto maloleté dieťa možno zveriť aj do spoločnej starostlivosti manželom. Avšak pri zverení maloletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti jednému z manželov, je potrebný písomný súhlas druhého manžela. Tento súhlas nie je potrebný ak manželia nežijú v spoločnej domácnosti, ak jeden z manželov nemá spôsobilosť na právne úkony alebo je zadováženie súhlasu spojené s ťažko prekonateľnou prekážkou. Pestún je povinný vykonávať osobnú starostlivosť o maloleté dieťa v rovnakom rozsahu, v akom ju vykonávajú rodičia. Právo zastupovať maloleté dieťa a spravovať jeho majetok má iba v bežných veciach. Ak pestún predpokladá, že rozhodnutie zákonného zástupcu

maloletého dieťaťa v podstatných veciach nie je v súlade so záujmom maloletého dieťaťa, môže sa domáhať, aby tento súlad pri konkrétnom rozhodnutí zákonného zástupcu preskúmal súd. Maloleté dieťa, ktoré žije v domácnosti s pestúnom, je povinné podieľať sa na spoločných potrebách rodiny. Súd pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti určí rodičom alebo iným fyzickým osobám povinným poskytovať maloletému dieťaťu výživné rozsah ich vyživovacej povinnosti a súčasne im uloží povinnosť, aby výživné poukazovali orgánu sociálnoprávnej ochrany detí.

Z obsahu pestúnskej starostlivosti preto vyplýva, že zverením dieťaťa do tejto formy náhradnej starostlivosti nevzniká medzi pestúnom a dieťaťom taký právny vzťah, ako medzi rodičmi a deťmi, a tým pádom nezanikajú právne vzťahy k pôvodnej rodine dieťaťa.

Vhodnosť žiadateľov o pestúnsku starostlivosť posudzuje Úrad práce sociálnych vecí a rodiny, na základe osobného pohovoru. Okrem toho žiadateľ absolvuje aj posúdenie vhodnosti spádovým Centrom poradensko-psychologických služieb. (Kasanová, 2008, s. 251).

V praxi rozlišujeme dva základné typy (formy) pestúnskej starostlivosti – individuálnu a skupinovú pestúnsku starostlivosť.

1. **Individuálna pestúnska starostlivosť**- sa uskutočňuje na základe súdneho rozhodnutia. Realizuje sa v bežnom rodinnom prostredí, pestúnmi sú buď príbuzní dieťaťa alebo cudzie osoby. Táto forma pestúnskej starostlivosti pripúšťa umiestnenie jedného maximálne však dvoch pestúnskych detí.
2. **Skupinová pestúnska starostlivosť**- sa realizuje v osobitných pestúnskych zariadeniach, ktoré zriaďuje a poskytuje pestúnom štát. Štát týmto pestúnom poskytuje byt (dom), pričom jeden z pestúnov je platený a rodina má hradenú aj časť výdavkov na chod domácnosti (nájom, inkaso). Avšak v takomto type starostlivosti sa už počíta s minimálne štyrmi deťmi (Kasanová, 2008).

Podľa § 52 Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine pestúnska starostlivosť zaniká:

- dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- smrťou maloletého dieťaťa,

- smrťou pestúna,
- umiestnením maloletého do ochrannej výchovy,
- právoplatným rozhodnutím súdu o zrušení pestúnskej starostlivosti, rozvodom manželov, ktorým bolo dieťa zverené do pestúnskej starostlivosti.

Dôležité je však povedať, že hoci sa pestúnska starostlivosť právne končí dovŕšením 18. roku života dieťaťa, ľudsky vytvorené vzťahy v nej pretrvávajú aj naďalej.

Medzi ďalšie formy náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku patrí aj ústavná starostlivosť. Najznámejšou inštitúciou ústavnej starostlivosti je detský domov. Okrem detských domovov sem však patria aj profesionálne rodiny. A práve problematikou ústavnej starostlivosti a jej formami sa budeme zaoberať v nasledujúcej časti tejto diplomovej práce.

3. 3 Ústavná starostlivosť a jej formy

Ústavnú starostlivosť vymedzuje Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v § 54 -§ 55. Ústavnú starostlivosť súd nariadi až vtedy, keď je zrejmé, že ostatné prostriedky spoločenského pôsobenia v ohrozenej rodine nevedli k náprave. Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej, či pestúnskej starostlivosti. Pri rozhodovaní o nariadení ústavnej starostlivosti je povinnosťou súdu prihliadať na najlepší záujem maloletého dieťaťa, najmä však na citové väzby tohto dieťaťa k jeho súrodencom. Taktiež súd v rozhodnutí, ktorým nariaďuje ústavnú starostlivosť, musí presne označiť zariadenie, do ktorého má byť dieťa umiestnené. Súd má pritom povinnosť sledovať a hodnotiť účinnosť tejto ústavnej výchovy, určiť rodičom lehotu na nápravu ich rodinných pomerov a ak k tomu nedôjde má začať konať o zverení do náhradnej rodinnej starostlivosti (náhradná osobná starostlivosť, pestúnska starostlivosť). Zákon ďalej stanovuje, že ústavnú výchovu nie je možné nariadiť z dôvodu nedostatočných bytových a majetkových pomerov rodičov dieťaťa.

Výkon ústavnej starostlivosti je pomocou rodine, mal by teda rodinu rešpektovať ako partnera a okrem toho by mal byť aj súčasťou širšej práce s rodinou dieťaťa.

3. 3. 1 Detské domovy

Najznámejšou inštitúciou poskytujúcou maloletému dieťaťu ústavnú starostlivosť je práve detský domov. Detský domov je v zmysle novoprijatého zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele zariadenie sociálnoprávnej ochrany a poskytuje sa v ňom starostlivosť dieťaťu od narodenia do plnoletosti a ďalej vlastne až do osamostatnenia, najdlhšie však do 25. roku veku.

Rozlišujeme dva typy detských domovov:

1. detský domov internátneho typu, (internátne detské domovy sa najčastejšie chápu ako detské domovy),
2. detský domov rodinného typu, (napr. profesionálna rodina) (Škoviera, 2007)

S klasickým internátnym modelom ústavnej výchovy v dnešnej dobe však už zákon nepočíta. V súčasnej dobe prebieha transformácia detských domovov internátneho typu na detské domovy s rodinným charakterom výchovy, a to predovšetkým z toho dôvodu, aby sa deťom poskytlo to najprirodzenejšie rodinné prostredie.

Umiestnením dieťaťa do detského domova dochádza k uspokojeniu jeho materiálnych potrieb. Súčasne je však potrebné deťom vytvoriť také podmienky a vzťahy, ktoré by dieťaťu poskytovali mnohostranné psychické podnety – predovšetkým citové a sociálne. Pri rozvíjaní citovej a sociálnej stránky osobnosti dieťaťa sú veľmi cenné také činnosti a výchovné situácie, pri ktorých dochádza k utvoreniu silnejších citových vzťahov medzi dieťaťom a vychovávateľom. Dieťa tak pri nich postupne nadobúda pocit dôvery a istoty v novom prostredí.

Detský domov je teda charakterizovaný ako prostredie, utvorené a usporiadané na účely vykonávania rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia a o uložení výchovného opatrenia, pričom dočasne nahrádza dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie alebo náhradné rodinné prostredie.

Ak je nariadená ústavná výchova, určený úrad v spolupráci s obcou, detským domovom a popri prípade akreditovaným subjektom je povinný vypracovať plán výchovnej činnosti s dieťaťom a jeho rodinou. Zákon zaväzuje aj obec poskytovaním príspevku na dopravu rodiča do detského domova a tiež na vyčlenenie prostriedkov, ktoré sa prvý rok

používajú na sanáciu rodiny alebo vytvorenie podmienok na náhradnú rodinnú starostlivosť.

Výkon ústavnej starostlivosti sa realizuje v profesionálnych rodinách alebo v diagnostických, samostatných, alebo špecializovaných skupinách. Výkon ústavnej starostlivosti v profesionálnych rodinách vždy dostáva prednosť pred inými formami. (Mikloško, 2008).

3. 3. 2 Profesionálna rodina

Profesionálna rodina ako sme už spomínali je teda formou ústavnej starostlivosti, pričom je organizačnou súčasťou detského domova. Profesionálne náhradné rodičovstvo nie je rodinnoprávnym, ale pracovnoprávnym vzťahom. Profesionálny rodič podpíše pracovnú zmluvu s detským domovom a stáva sa jeho zamestnancom, pričom jeho pracovnou náplňou je výchova dieťaťa (súčasťou pracovnej zmluvy je i dohoda o vykonávaní starostlivosti v profesionálnej rodine).

V súčasnosti upravuje podmienky pre vykonávanie ústavnej starostlivosti v profesionálnej rodine Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Profesionálna výchova a starostlivosť je určená najmä pre deti, u ktorých je predpoklad dlhšieho zotrvania v ústavnej starostlivosti, a ktorým nie je v primeranom čase možné nájsť náhradnú rodinu.

Profesionálny rodič teda poskytuje starostlivosť deťom s nariadenou ústavnou starostlivosťou vo svojom vlastnom rodinnom prostredí, a to 24 hodín denne. Profesionálny rodič môže mať v osobnej starostlivosti najviac tri deti. V prípade viacerých detí (napr. súrodeneckej skupiny) sa môžu stať zamestnancami detského domova obaja manželia. Do profesionálnej rodiny sa môže zveriť aj staršie dieťa, dieťa s rôznymi výchovnými problémami, či dokonca dieťa, ktoré je telesne alebo duševne postihnuté. Profesionálny rodič musí prejsť obdobným procesom posudzovania a prípravy ako pestúnski rodičia alebo osvojitelia, pričom sa sledujú ich osobné a tiež aj osobnostné predpoklady (Mikloško, 2008).

Cieľom profesionálnej výchovy však nie je vytvoriť si dlhodobý vzťah s dieťaťom, ale jeho návrat do biologickej rodiny, zverenie do právne záväznejšej formy náhradnej starostlivosti (Búšová, 2008, s. 12).

V profesionálnej rodine sa poskytuje starostlivosť najmä pre dieťa, ktoré:

- bolo vyňaté zo starostlivosti rodičov na prechodný čas potrebný na úpravu pomerov dieťaťa,
- vyžaduje liečebno-výchovnú starostlivosť na základe výsledkov odbornej diagnostiky alebo je občanom s ťažkým zdravotným postihnutím,
- vyžaduje zvýšenú starostlivosť na základe výsledkov odbornej diagnostiky z dôvodu porúch správania,
- vyžaduje zvýšenú starostlivosť na základe výsledkov odbornej diagnostiky z dôvodu, že je drogový alebo inak závislý,
- vyžaduje zvýšenú starostlivosť na základe odbornej diagnostiky z dôvodu, že bolo týrané, pohlavne zneužívané alebo bol na ňom spáchaný trestný čin ohrozujúci jeho priaznivý psychický, fyzický a sociálny vývin (Kasanová, Tomka, 2009).

Výhody profesionálnej rodiny:

- profesionálna rodina môže lepšie zohľadniť napĺňanie potrieb dieťaťa
- prechod detí do dospelosti je tak prirodzenejší a predpokladom je, že niektoré rodiny požiadajú o inú formu starostlivosti ako napr. pestúnstvo či dokonca osvojenie
- možnosť umiestniť do rodiny aj viac početné skupiny súrodencov
- v profesionálnej rodine sa dá kvalitne a efektívne pracovať s biologickou rodinou
- profesionálna náhradná výchova kvalitou a hodnotou zodpovedá pestúnskej starostlivosti
- dieťa má možnosť vyrastať v prirodzenom prostredí a nie je umiestnené v zariadení

(http://www.ozyoung.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=53%3Aformy-nahradnej-starostlivosti&catid=40%3Anahradna-starostlivost&Itemid=66&showall=1).

Ak by sme to teda mali zhrnúť, tak profesionálne rodičovstvo a výchova v profesionálnej rodine je bezpochyby založená na rodinnom modeli. Kvalita

poskytovanej starostlivosti jednoznačne potvrdzuje správnosť trendu transformácie klasických detských domovov na detské domovy s rodinným charakterom výchovy.

Medzi ďalšie formy náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku patrí aj poručníctvo a opatrovníctvo.

3.4 Poručníctvo a opatrovníctvo

Poručníctvo vymedzuje Zákon č. 36/2005 Z. z o rodine v § 56 takto: „Ak obaja rodičia maloletého dieťaťa zomreli, boli pozbavení výkonu rodičovských práv a povinností, bol pozastavený výkon ich rodičovských práv a povinností alebo nemajú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu, súd ustanoví maloletému dieťaťu poručníka, ktorý bude zabezpečovať jeho výchovu, zastupovať ho a spravovať jeho majetok“. Poručník nie je povinný sa o dieťa osobne starať, ale mal by dohliadať na rozsah a spôsob starostlivosti o dieťa. Ak to nie je v rozpore so záujmom dieťaťa, súd ustanoví za poručníka osobu, ktorú navrhli rodičia, ak však niet takej osoby, súd ustanoví za poručníka niekoho z príbuzných alebo blízkych maloletého dieťaťa. Ak nie je možné ustanoviť za poručníka žiadnu fyzickú osobu, ustanoví súd za poručníka obec a v prípadoch maloletých detí bez sprievodu orgán sociálnoprávnej ochrany. Poručník spravuje majetok dieťaťa a súdu je povinný predkladať správu o nakladaní s majetkom dieťaťa a správy o dieťati. Po zániku poručníctva je poručník povinný predložiť účet zo správy majetku maloletého dieťaťa, najneskôr však do dvoch mesiacov po zániku poručníctva. Medzi poručníkom a maloletým dieťaťom tak nevzniká vyživovacia povinnosť.

Podľa § 59 Zákona o rodine poručníctvo zaniká:

- dosiahnutím plnoletosti dieťaťa,
- smrťou maloletého dieťaťa,
- smrťou poručníka,
- zánikom dôvodu, pre ktorý bol poručník ustanovený,
- dosiahnutím plnoletosti rodiča maloletého dieťaťa,
- právoplatným rozhodnutím súdu o zbavení poručníka výkonu funkcie alebo o jeho odvolaní.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine vymedzuje aj ďalšiu formu náhradnej starostlivosti, ktorou je v tomto prípade opatrovnictvo.

Podľa Strieženca (1996) je opatrovnictvo: „ zákonné zastúpenie občana, ku ktorému dochádza na základe rozhodnutia príslušného orgánu v prípadoch zákonom stanovených. Na základe rozhodnutia súdu sa občanovi pozbavenému spôsobilosti na právne úkony, alebo ktorého spôsobilosť je obmedzená, ustanovuje opatrovník ako jeho zástupca“.

Podľa § 61 Zákona o rodine je: Opatrovník povinný vykonávať svoju funkciu v najlepšom záujme maloletého dieťaťa. Súd stanoví rozsah práv a povinností opatrovníka tak, aby boli dostatočne chránené záujmy maloletého dieťaťa.

Opatrovník nahrádza starostlivosť rodiča, pričom za tento výkon mu nepatrí žiadna odmena, nakoľko ide o čestnú funkciu. Akékoľvek rozhodnutie opatrovníka v podstatnej veci týkajúcej sa maloletého dieťaťa si vyžaduje schválenie súdu. Súd môže dieťaťu prideliť kolízneho alebo majetkového opatrovníka.

Kolízny opatrovník – súd pridelí dieťaťu kolízneho opatrovníka v tých prípadoch, ak nemôže dieťa zastúpiť žiadni z rodičov. Jeho úlohou je zastupovať dieťa v konaní alebo pri určitom právnom úkone. Napríklad v konaní o osvojení je dieťaťu potrebné vždy prideliť kolízneho opatrovníka so zreteľom na možnosť stretu záujmov medzi rodičmi a osvojovaným dieťaťom.

Majetkový opatrovník – súd ho môže maloletemu dieťaťu prideliť v prípade, ak sú záujmy maloletého dieťaťa súvisiace so spravovaním jeho majetku ohrozené a rodičia sami nie sú schopní urobiť potrebné opatrenia na jeho ochranu. Majetkovým opatrovníkom môže byť fyzická osoba, ktorá je spôsobilá na právne úkony a zároveň súhlasí so svojím ustanovením za majetkového opatrovníka. Majetkovým opatrovníkom sa však môže stať aj obec. Súd uvedie konkrétny obsah majetku, spôsob nakladania s ním a lehoty, v ktorých je majetkový opatrovník predkladať súdu správy o nakladaní s majetkom maloletého dieťaťa (Kasanová, 2008).

Opatrovnictvo zaniká automaticky smrťou dieťaťa alebo opatrovníka, ale aj dosiahnutím plnoletosti dieťaťa.

Opatrovnictvo však môže zaniknúť aj:

- právoplatným rozhodnutím súdu, ktoré ruší alebo mení predošlé rozhodnutie o pozbavení rodičovských práv
- právoplatným rozhodnutím súdu, ktorým sa rodičom/rodičovi vracia spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu
- právoplatným rozhodnutím o osvojení dieťaťa
- právoplatným rozhodnutím súdu ak si občan neplní svoje povinnosti voči dieťaťu (Fialová, 2010).

Poslednou formou náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku, ktorá je legislatívne vymedzená v zákone je osvojenie. A práve tejto forme náhradnej starostlivosti sa budeme venovať v nasledujúcej časti tejto diplomovej práce.

3.5 Osvojenie

Na Slovensku ako v odbornej tak i v laickej verejnosti sú zaužívané dva synonymické pojmy – adopcia a osvojenie. V právnej terminológii sa má správne používať pojem osvojenie. Pojem adopcia je však lepšie zrozumiteľným pojmom v medzinárodnom kontexte.

Pod osvojením podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine rozumieme vzťah medzi osvojiteľom (žiadateľom) a osvojencom (dieťaťom), ktorý je rovnaký ako medzi rodičmi a deťmi. Osvojitelia tak majú pri výchove detí rovnakú zodpovednosť, práva a povinnosti ako rodičia.

Vzťah, ktorý vzniká medzi adoptívnymi rodičmi a dieťaťom, má z právneho hľadiska rovnakú silu ako vzťah medzi biologickými rodičmi a vlastným dieťaťom – je to príbuzenský vzťah. Dieťa tak získava priezvisko nových rodičov.

Osvojenie teda nie je formou dočasnej náhradnej starostlivosti ale trvalým riešením pre dieťa, ktoré nemôže vyrastať vo svojej biologickej rodine. Skôr ako samotné osvojenie vznikne, musia byť splnené zákonné predpoklady a podmienky, ktoré sú obsiahnuté v zákone alebo zo zákona nepriamo vyplývajú.

Osvojenie právne upravuje §97 až §109 Zákona o rodine. O osvojení rozhoduje súd na návrh osvojiteľa. Osvojiteľom sa môže stať len fyzická osoba, ktorá má spôsobilosť na právne úkony, spĺňa osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné

a morálne, je zapísaná do zoznamu žiadateľov o osvojenie podľa osobitného predpisu a spôsobom svojho života a života osôb, ktoré s ňou žijú v domácnosti, zaručuje, že osvojenie bude v záujme maloletého dieťaťa.

Medzi osvojiteľom a osvojencom musí byť primeraný vekový rozdiel. Osvojiť si je možné len maloleté dieťa. Pred rozhodnutím súdu o osvojení, musí byť dieťa najmenej 9 mesiacov v starostlivosti budúceho osvojiteľa. Náklady spojené s predosvojiteľskou starostlivosťou uhradza budúci osvojiteľ. Osvojením tak zanikajú vzájomné práva a povinnosti medzi osvojencom a pôvodnou rodinou, ako aj medzi osvojencom a poručníkom alebo opatrovníkom, ktorý mu bol ustanovený súdom. Ak je to v záujme osvojenca, osvojiteľa mu môžu sprostredkovať prístup k informáciám o jeho biologických rodičoch.

Dieťa vhodné pre osvojenie je dieťa, ktoré sa ocitlo bez vlastnej rodiny a nemá nádej navrátiť sa do svojej pôvodnej rodiny. K osvojeniu sa vyžaduje súhlas zákonného zástupcu. Je ním spravidla biologický rodič dieťaťa (ak neboli jeho rodičovské práva obmedzené, alebo ak nebol biologický rodič pozbavený spôsobilosti na právne úkony).

Tento súhlas nie je potrebný, ak rodičia:

- a) počas najmenej šiestich mesiacov neprejavovali skutočný záujem o maloleté dieťa
- b) počas najmenej dvoch mesiacov po narodení dieťaťa neprejavili o dieťa žiadny záujem, ak im v prejavení záujmu nebránila závažná prekážka
- c) ak dajú privolenie na osvojenie vopred bez vzťahu k určitým osvojiteľom (Kasanová, 2008).

Súhlas na osvojenie v uvedených prípadoch dáva opatrovník, ktorý bol osvojovanému maloletému dieťaťu ustanovený v konaní o osvojenie.

„Osvojenie dieťaťa je najdokonalejšou formou zabezpečenia náhradného výchovného prostredia dieťaťa a podstatne sa odlišuje od iných rodinnoprávnych inštitútov zabezpečujúcich náhradné výchovné prostredie“ (Petruľáková, 1970).

Osvojenie sa dnes prakticky využíva vo všetkých civilizovaných krajinách ako jeden z možných spôsobov starostlivosti o dieťa a jeho cieľom je zabezpečiť dieťaťu rodinné zázemie, prostredie a výchovu.

Podľa môjho názoru patrí osvojenie medzi najdokonalejšie formy náhradnej starostlivosti. Dieťa má v tomto prípade možnosť začať úplne nový život a poskytuje sa mu tá najprirodzenejšia rodinná starostlivosť. Hoci aj pri tejto forme náhradnej starostlivosti sa niekedy stretávame s problémami. Medzi tieto problémy rozhodne patrí aj fakt, že niektoré deti u nás na Slovensku sa považujú za tzv. „neosvojiteľné“. Takýmito deťmi sú: deti rómskeho pôvodu ale aj deti handicapované. Zatiaľ čo v iných krajinách s osvojovaním si rómskych, či handicapovaných detí nie je žiadny problém.

Vďaka tomu, že sa zrušili hranice a svet tak otvoril svoje „brány“ sa v dnešnej dobe čoraz častejšie využíva medzištátne osvojenie. Táto forma náhradnej rodinnej starostlivosti je možným riešením v prípade, že sa pre dieťa nedarí nájsť náhradnú rodinu v krajine pôvodu. Slovenská republika sa stala s účinnosťou od 1.10.2001 zmluvným štátom Dohovoru o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach. Ústredným orgánom SR na vykonávanie Dohovoru je Centrum pre medzinárodno-právnu ochranu detí a mládeže, s pôsobnosťou pre celé územie Slovenskej republiky.

(http://www.ozyoung.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=53%3Aformy-nahradnej-starostlivosti&catid=40%3Anahradna-starostlivost&Itemid=66&showall=1).

Ale aj napriek tomu sa u nás s medzištátnym osvojovaním si detí nestretávame veľmi často. Pravdepodobne v našej krajine osvojenie spočíva v akýchsi predsudkoch, či nízkej osvete alebo dokonca v niektorých prípadoch môže ísť aj o samotný strach napríklad z jazykovej bariéry. Veľmi zaujímavým faktom je, že deti, ktoré sa u nás považujú za „neosvojiteľné“ sú veľmi žiadané v iných krajinách Európy.

4 Analýza legislatívnych predpisov náhradnej rodinnej starostlivosti v Severnom Írsku

Tak ako aj na Slovensku, tak aj v Severnom Írsku existuje celý rad predpisov, ktoré boli vytvorené na ochranu a starostlivosť o deti a mládež. Medzi najdôležitejšie ustanovenia patria: Zákon o starostlivosti o dieťa z roku 1991 (Child care act, 1991), predpisy z roku 1995 o náhradnej starostlivosti o dieťa (umiestnenie detí do náhradnej starostlivosti) (Placement of children in Foster Care, 1995). Dôležitú úlohu pri výbere náhradných rodičov a tiež pri umiestňovaní detí do náhradnej starostlivosti obsahuje aj dokument pod názvom Národné štandardy pre náhradnú starostlivosť z roku 2003 (National Standards for Foster Care, 2003).

4.1 Zákon o starostlivosti o dieťa č. 17/1991 (Child care act, 1991)

Zákon o starostlivosti o dieťa sa skladá z desiatich častí. V prvej časti je rozpracovaná stručná charakteristika daného zákona. Druhá časť zákona vystupuje pod názvom: Podpora dobrých životných podmienok detí. V tejto časti zákona je spracovaných 9 bodov ako sú:

- Funkcia „Health Boards“, čiže tzv. zdravotná komisia, ktorej obsahom je podpora starostlivosti o deti, ktorým sa nedostáva potrebná starostlivosť a ochrana.
- Dobrovoľná starostlivosť
- Ubytovanie pre deti bez domova – ak nastane situácia, že sa dieťa ocitne bez domova, tak v prvom rade komisia preskúma celú situáciu a ak nemá k dispozícii nijaké ubytovanie, tak dočasne umiestni dieťa do starostlivosti rady.
- Poskytovanie služby pre prijatie dieťaťa - túto službu pre prijatie dieťaťa zabezpečuje zdravotná komisia.
- Starostlivosť o dieťa poradných výborov (child care advisory committees)
- Recenzia služieb – zdravotná komisia pri príprave správy musí brať ohľad na potreby detí, ktorým sa nedostáva zodpovedajúca starostlivosť a ochrana, a to predovšetkým u detí, ktorých rodičia sú mŕtvi, alebo ich opustili, sú zanedbávané, sú bez domova a pod.
- Poskytovanie služieb dobrovoľnými organizáciami

- Pomoc pre dobrovoľné organizácie a iné osoby – jedná sa o rôzne príspevky do fondov orgánu.
- Výskum – vláda môže vykonávať výskum, ktorý má istú spojitosť so starostlivosťou a ochranou detí.

Tretia časť tohto zákona sa venuje ochrane detí v núdzi. Je zložená zo 4 bodov. Najdôležitejším bodom v tejto časti zákona je: Tiesňová starostlivosť, ktorá pojednáva o tom, že ak sa vyskytne nejaké vážne riziko, napr. zdravotné, tak dieťa musí byť umiestnené do starostlivosti zdravotnej komisie. Štvrtá časť zákona je venovaná riadiacej starostlivosti, kde sú rozoberané povinnosti zdravotnej komisie a právomoci súdneho dvora a pod. V piatej časti sa zákon zameriava na samotnú jurisdikciu a riadenie, hovorí o tom, že blaho dieťaťa musí byť na prvom mieste, ďalej hovorí o rokovanom poriadku, vypočutí konania, o možnosti pokračovať aj v neprítomnosti dieťaťa, atď. V šiestej časti sa zákon venuje deťom, ktoré sú v starostlivosti zdravotnej komisie, venujú sa tam ubytovaniu, stravovaniu a samotnej náhradnej starostlivosti. Siedma časť sa orientuje na predškolské zariadenia teda na poskytovanie predškolských služieb. V tejto časti sú teda zahrnuté aj predpisy, pokiaľ ide o predškolské služby, inšpekcie, povinnosti, ale aj trestné činy a pod. V ôsmej časti sa zákon venuje detským centrom (domovom), kde rozoberá registráciu rezidenčných centier, predpisy vo vzťahu k obytným centrom, zákaz bytových neregistrovaných detských centier, odvolania a pod. Deviata časť tohto zákona je venovaná poriadku, právomociam ministra, poplatkom za niektoré služby, stíhaniu trestných činov, atď. Posledná desiatka časť sa venuje zmenám v niektorých zákonoch (Child care act, 1991).

4. 2 Legislatívne vymedzenie o náhradnej starostlivosti o dieťa (umiestnenie detí do náhradnej starostlivosti) (Placement of children in foster care, 1995)

Tieto predpisy nadobudli platnosť 31. Októbra 1995. Tieto predpisy z roku 1995 o náhradnej starostlivosti o dieťa sa skladajú zo šiestich častí. Prvá časť pojednáva o úvodných ustanoveniach a základných definíciách. Druhá časť sa celá venuje podpore a blahu detí, a to vo všetkých otázkach týkajúcich sa umiestnenia detí do náhradnej starostlivosti, následne z ich odobratím z náhradnej starostlivosti v súlade s predpismi zdravotnej komisie a s ohľadom na práva a povinnosti rodičov. Ďalej sa v tejto časti

spomína, že blaho dieťaťa je prvoradé a treba vždy prihliadať na jeho najlepší záujem. Tretia časť sa zaoberá riadením. Jej úlohou je posudzovanie náhradných rodičov, posudzovanie rôznych okolností dieťaťa, posudzovanie kapacity náhradných rodičov na uspokojenie potrieb dieťaťa. Tiež sa však zaoberá otázkami náboženstva a informáciami o dieťati. V štvrtej časti sa sleduje umiestňovanie týchto detí do náhradnej starostlivosti. Táto štvrtá časť sa skladá z deviatich bodov, pričom najdôležitejším bodmi v tejto časti sú podpora služieb pre náhradných rodičov, povinnosti náhradných rodičov, kde je povinnosťou náhradného rodiča, ktorý sa stará o dieťa pod dozorom zdravotnej komisie, prijať všetky primerané opatrenia na podporu zdravia, rozvoja a blahobytu dieťaťa. Povinnosťou náhradného rodiča je vždy informovať zdravotnú komisiu o všetkých významných udalostiach, ktoré ovplyvňujú dieťa. Spolupracovať so zdravotnou komisiou a umožniť rodičom dieťaťa, aby sa s ním mohli stretávať. Piata časť sa zaoberá odňatím detí z umiestnenia v náhradnej starostlivosti a to buď na žiadosť náhradných rodičov alebo zdravotnej komisie. Ak sa zdravotná komisia domnieva, že umiestnenie dieťaťa s vybratými náhradnými rodičmi už nie je najlepším spôsobom ako vykonávať svoju povinnosť v starostlivosti o dieťa, môže túto spoluprácu s nimi ukončiť. Avšak náhradní rodičia môžu vzniesť voči navrhovanému odobratiu dieťaťa z ich starostlivosti námietku. Šiesta a zároveň posledná časť tohto predpisu z roku 1995 sa zaoberá rôznymi ustanoveniami. Najdôležitejšou oblasťou v tomto prípade je možnosť umiestňovania detí aj v inej oblasti zdravotnej komisie. (<http://www.irishstatutebook.ie/1995/en/si/0260.html>).

Ďalším dokumentom, ktorý plní dôležitú úlohu pri výbere náhradných rodičov a tiež pri umiestňovaní detí do náhradnej starostlivosti je dokument pod názvom Národné štandardy pre náhradnú starostlivosť z roku 2003 (National Standards for Foster Care, 2003).

4. 3 Národné štandardy pre náhradnú starostlivosť z roku 2003 (National Standards for Foster Care, 2003)

Ak dieťa nemôže vyrastať doma so svojou vlastnou rodinou, tak je úlohou štátu , resp. vlády a jednotlivých organizácií zabezpečiť náležitú starostlivosť pre tieto deti.

Vláda v Severnom Írsku je toho názoru, že každé dieťa si zaslúži mať svoju milujúcu rodinu, hoci aj náhradnú. A práve z toho dôvodu boli v Severnom Írsku vytvorené tzv. Zdravotné komisie (Health Boards), ktorých prvoradou úlohou je hľadať náhradné rodiny pre všetky deti, ktoré nemali to šťastie, aby mohli vyrastať so svojimi biologickými rodičmi.

Otázkou teda ostáva, čo sú vlastne zač tie zdravotné komisie (health boards)? Ide o ľudí, ktorí pracujú pod záštitou štátu, resp. vlády. Ich pracovnou náplňou je zabezpečovať pre deti bez rodín náhradnú starostlivosť. V podstate každý sociálny pracovník je súčasťou takejto zdravotnej komisie. Dôležité je tiež povedať, že každému dieťaťu je pridelený jeden sociálny pracovník.

Ďalším termínom, ktorý považujem za dôležité a vhodné vysvetliť je pojem: Foster carer, resp. pojem foster parent, s ktorým sa až tak často nestretáme, pretože nie je veľmi zaužívaný. V preklade však oba pojmy znamenajú to isté a síce ide o náhradného rodiča. Náhradných rodičov pre dieťa vyberá zdravotná komisia. Úlohou náhradných rodičov (foster cares) je starostlivosť o deti, ktoré majú v náhradnej starostlivosti. Ich úlohou je predovšetkým bezpečnosť a zdravý vývin dieťaťa. Aj napriek tomu, že dieťa už vyrastá vo svojej náhradnej rodine, práca zdravotnej komisie stále pokračuje. Zdravotná komisia teda neustále dozerá na priebeh a prácu náhradných rodičov.

Konečne sa teraz dostávame k samotným štandardom pre náhradnú starostlivosť. Vláda s najlepším záujmom na ochranu dieťaťa vypracovala zbierku pravidiel, ktorú nazvala: Národné štandardy pre náhradnú starostlivosť z roku 2003 (National Standards for Foster Care, 2003).

Tieto národné štandardy sú všetky zamerané na riešenie problematiky náhradnej starostlivosti. Ich úlohou je dôkladná starostlivosť o dieťa, predovšetkým ich bezpečnosť a zdravý vývin.

Štandardy sú rozdelené na tri základné časti.

Prvá časť: Deti a mladí ľudia (The children and young people), (1-13)

Druhá časť: Náhradní rodičia (The Foster Carers), (14-17)

Tretia časť: Zdravotná komisia (The Health Board), (18-25).

Prvá časť je teda zameraná na deti. Je zložená z 13 bodov. Medzi najvýznamnejšie body v tejto časti patria: Detské práva (Children's rights), ktoré pojednávajú o tom, že každé dieťa má právo na rodinu, dôstojný život, svoje súkromie a v neposlednom rade právo na vlastný názor. Vláda, zdravotná komisia i sociálny pracovník, ktorý bol pridelený danému dieťaťu sa zaväzujú, že pokiaľ pôjde o súrodencov budú sa snažiť o to, aby boli obaja umiestnení v rovnakej náhradnej rodine. Deti tiež majú možnosť stretávať sa so svojimi vlastnými rodinami a priateľmi, samozrejme o tom musí vedieť náhradná rodina i sociálny pracovník dieťaťa, aby tak predchádzali prípadným nežiaducim problémom. Ďalším dôležitým bodom v tejto časti je: Bezpečné a pozitívne prostredie (A safe and positive environment) kde sa hovorí o tom, že všetky formy náhradnej starostlivosti musia dieťaťu poskytnúť bezpečné a zdravé prostredie pre jeho správny rozvoj a vývin. Tiež sa tu ešte spomína: Ochrana dieťaťa (Child protection), ktorá hovorí o tom, že deti v náhradnej starostlivosti musia byť chránené pred zneužívaním, týraním, či zanedbávaním. Pred každým jedným umiestnením dieťaťa do starostlivosti náhradných rodičov, sa vypracuje tzv. (care plan), čiže plán starostlivosti, ktorý spoločne vypracujú sociálny pracovník, rodičia dieťaťa a náhradní rodičia, aby tak bolo jasné ako bude následná starostlivosť prebiehať. O tomto pláne musia tiež informovať aj samotné dieťa.

Druhú časť týchto štandardov (pravidiel) tvoria náhradní rodičia. V tejto časti sa spomínajú jednotlivé povinnosti, ktoré musí každý jeden záujemca o náhradné rodičovstvo plniť. Zvláštnosťou je, že každý náhradný rodič má prideleného svojho sociálneho pracovníka (odlišného od toho, ktorého má pridelené dieťa), ktorý mu pomáha s výkonom jeho práce ako náhradného rodiča. Všetci náhradní rodičia musia byť riadne vyškolení na tak dôležitú úlohu v ich životoch. Práca náhradných rodičov je pravidelne kontrolovaná.

Tretia a zároveň posledná časť týchto štandardov sa venuje povinnostiam zdravotnej komisie (health boards). Úlohou zdravotných komisií je poskytovať dobré služby náhradnej starostlivosti všetkým deťom, ktoré to potrebujú. Všetci členovia zdravotnej komisie sú riadne vyškolení na vykonávanie týchto služieb. Zdravotná komisia musí vedieť zaobstarať aj špeciálnu náhradnú starostlivosť pre deti s odlišnými potrebami. Existuje však aj špeciálna skupina ľudí, ktorá vystupuje pod názvom Výbor,

resp. komisia pre náhradnú starostlivosť (foster care committee), ktorej úlohou je pomáhať zdravotnej komisii hľadať náhradných rodičov pre deti, ktoré potrebujú dlhodobú náhradnú rodinnú starostlivosť. Ak zdravotná komisia využíva pomoc iných organizácií pri hľadaní náhradných rodín pre deti, musí sa uistiť o tom, že daná organizácia používa rovnaké pravidlá ako používajú oni (National Standards for Foster Care, 2003 .

5 Náhradná rodinná starostlivosť v Severnom Írsku

Na svete prakticky neexistuje žiadny typ spoločnosti, ktorý by sa neopieral o rodinu ako o svoj základný článok. Avšak stále sa nájdu deti, o ktoré sa nemá kto postarať. Sú to deti ohrozené. Deti, ktoré nemali toľko šťastia, aby mohli vyrastať so svojimi rodinami.

Žiaľ v podobnej situácii sa v minulosti, pre rôzne príčiny ocitlo aj Severné Írsko, ktoré nemalo možnosť poskytnúť ohrozeným deťom toľko pomoci ako má dnes. Problematika nebola riešená dostatočným inštitucionálnym zabezpečením, chýbali mimovládne organizácie a nadácie, ktoré by sa okrem štátu tejto problematike venovali. V r. 2007 bolo prelomovou udalosťou konanie odbornej konferencie s názvom Building a bridge to a better future – budovanie mostu pre lepšiu budúcnosť usporiadanou odborníkmi z oblasti starostlivosti o deti v ohrození. Závery z tejto konferencie boli teoretickými východiskami ďalšej kampane v prospech riešenia otázok detí bez domova. Uvedená konferencia odhalila dôvody vzniku potreby náhradnej starostlivosti o deti v Severnom Írsku. K tým najzávažnejším patrili nasledovné:

- alkoholizmus a narkománia rodičov
- zanedbávanie detí v rodinách
- fyzické a psychické násilie na deťoch (Vászondyová, 2010).

Z toho všetkého vyplýva, že deti v Severnom Írsku potrebujú pomoc. Potrebujú mať okolo seba ľudí, ktorí budú schopní a ochotní sa o ne postarať a zabezpečiť im tak náhradné rodinné prostredie. To je úlohou tzv. zdravotných komisií (health board) a rôznych organizácií, ktorých je už v dnešnej dobe v Severnom Írsku nespočetne veľa. Tým najznámejším organizáciám sa budeme venovať v nasledujúcej časti tejto práce. K tomu všetkému im pritom slúži systém náhradnej starostlivosti.

Náhradná starostlivosť v Severnom Írsku má niekoľko podôb. V krajine existujú tieto formy náhradnej starostlivosti:

1. **Denná starostlivosť (Day Foster Care)** – táto forma v sebe zahŕňa špeciálne vyškolených náhradných rodičov, ktorí sa o dieťa starajú pravidelne každý deň v ich vlastnom dome. Dieťa sa však každý večer vracia späť k svojim

biologickým rodičom, ktorí majú medzitým čas nato, aby si riešili svoje problémy.

2. **Núdzová starostlivosť (Emergency Foster Care)** – jedná sa o umiestnenie detí do náhradnej starostlivosti na veľmi krátke časové obdobie. Dĺžka starostlivosti zvyčajne trvá len niekoľko dní/nocí. Túto formu starostlivosti zabezpečujú náhradní rodičia, ktorí sú k dispozícii 24 hodín denne podľa potreby.
3. **Krátkodobá starostlivosť (Short Term Foster Care)** – náhradní rodičia, sa starajú o dieťa na plný úväzok. Dieťa žije spolu s náhradnou rodinou v ich dome. Dĺžka pobytu dieťaťa v náhradnej rodine závisí od situácie v jeho biologickej rodine. Táto forma náhradnej starostlivosti však zväčša trvá niekoľko týždňov, či mesiacov.
4. **Dlhodobá starostlivosť (Long Term Foster Care)** – ide o umiestnenie detí do náhradnej starostlivosti na dobu neurčitú, resp. až do dosiahnutia dospelosti. Táto forma starostlivosti umožňuje dieťaťu vyrastať v láskyplnom a bezpečnom rodinnom prostredí. Dlhodobú starostlivosť v Severnom Írsku by sme najlepšie vedeli prirovnať k profesionálnemu rodičovstvu u nás na Slovensku.

Hoci je dieťa umiestnené do náhradnej starostlivosti, či už je to na krátkodobo alebo na dlhodobo, môže aj naďalej udržiavať kontakt so svojou vlastnou rodinou. Tento kontakt s jeho vlastnou rodinou je pre neho veľmi dôležitý. A na druhej strane aj biologickí rodičia sú vždy plne informovaní o stave ich dieťaťa. Ide výbornú spoluprácu a komunikáciu medzi organizáciami, náhradnými rodičmi a biologickými rodičmi.

5. **Príbuzenská starostlivosť (Relative Foster Care)** – náhradným rodičom sa v tomto prípade stáva iný člen rodiny. Napríklad starý otec, stará mama, teta, strýko, dospelý, súrodenec, atď.

(<http://www.fostering.hscni.net/information.php?link=types>)

6. **Respitná starostlivosť (Respite Placement)** – toto anglické pomenovanie nemá zatiaľ slovenský ekvivalent. Používa sa názov, ktorý v preklade znamená „uvoľnenie.“ Zvyčajne sa jedná o deti, ktoré žijú so svojimi biologickými rodinami, alebo náhradnými rodinami ale rodičia si potrebujú oddýchnuť a z toho dôvodu sa dieťa umiestni na istý čas do inej náhradnej rodiny. Domnievame sa však, že v tomto prípade ide o deti, ktoré sú handicapované a vzhľadom k tomu, že starostlivosť o tieto deti je nesmierne vyčerpávajúca, tak rodičia potrebujú nabrat' nové sily.
7. **Umiestnenie rodiča a jeho dieťa (Parent and Child Placements)** – patria sem náhradní rodičia, ktorí sa starajú o rodiča s dieťaťom alebo o tehotnú ženu.
8. **Umiestnenie zdravotne postihnutých detí (Placements for Disabled Children)** – na svete žije veľmi veľa detí, nie však všetky deti mali to šťastie a narodili sa zdravé. Veľké množstvo detí potrebuje špeciálnu starostlivosť aj v podobe náhradnej rodiny. Patria sem deti s fyzickým ochorením, so zmyslovými poruchami alebo aj s poruchami učenia. Pri tejto forme je komplexnejšia starostlivosť zo strany náhradných rodičov, pričom sú im za túto skutočnosť vyplácané príplatky. Ide pritom o dlhodobú starostlivosť.
9. **Nápravné umiestnenie (Remand Placements)** – ide o starostlivosť o mladých ľudí, ktorí sú trestným orgánom posielaní do verejnej starostlivosti. Tieto pobyty sú krátkodobé a od náhradných rodín vyžadujú úzku spoluprácu s Oddelením kriminality mládeže. Táto forma starostlivosti by sa dala porovnať s našimi reedukačnými centrami.
10. **Starostlivosť o deti hľadajúce útočisko (Separated Children Seeking Asylum)** -
ide o deti, resp. mladistvých pod 18 rokov, ktorí sú separovaní od svojich rodičov, či dokonca celých rodín a uchádzajú sa v krajine o azyl. Tieto deti a mladí ľudia zvyčajne pochádzajú zo vzdialenejších krajín, najčastejšie z krajín ako Afganistan alebo Irán, neovládajú oficiálny jazyk a vykazujú známky dezorientovanosti, úzkosti a zmätenosti.

<http://www.fosteringfirstireland.ie/become-a-foster-carer/what-are-the-different-types-of-placements>).

V minulosti nebol v Severnom Írsku taký veľký záujem o náhradnú starostlivosť ako je dnes. Pravdepodobne to bolo spôsobené tým, že informovanosť ľudí o možnosti stať sa náhradným rodičom pre dieťa, ktoré to skutočne potrebuje bola slabá. Náhradných rodičov bolo málo a detí v ohrození bolo zasa naopak veľmi veľa. Neexistovalo ani toľko významných organizácií, ktoré sa touto problematikou zaoberali.

V súčasnej dobe dokonca stav náhradného rodičovstva v Severnom Írsku poukazuje na regionálne rozdiely, čo má za následok, že deti sú premiestňované zo svojich lokálnych miest a rodín do iných častí krajiny, a tým sú separované od svojich súrodencov a vôbec od svojej biologickej rodiny. To však nie je jediným problémom. Severné Írsko je žiaľ krajinou s veľkými náboženskými rozdielmi. Krajina je rozdelená na katolíkov a protestantov, a práve premiestňovaním týchto detí do iných častí krajiny môže dochádzať k rôznym nepokojom. Vláda, zdravotná komisia (health board) i jednotlivé združenia a organizácie sa preto snažia o to, aby umiestňovali deti v blízkosti ich pôvodného bydliska. Tým je vlastne možná aj lepšia spolupráca s týmito biologickými rodinami.

Momentálne je v krajine veľký dopyt po náhradných rodičoch, predovšetkým z hľadiska toho regionálneho nedostatku. Zdravotná komisia i rôzne organizácie sa snažia o to, aby našli vhodných náhradných rodičov pre všetky deti, ktoré to tak veľmi potrebujú. Nasledujúca tabuľka predstavuje počet detí v náhradnej starostlivosti a počet náhradných rodičov v rôznych častiach krajiny.

Zdravotná a sociálna starostlivosť (HSC)	Počet detí v náhradnej starostlivosti	Počet náhradných rodičov
Belfast	475	503
Sever	314	497
Juh	309	276
Juho-východ	332	327
Západ	286	320

Tabuľka č. 1 Stav náhradného rodičovstva v Severnom Írsku, október 2010

Zdroj: (Vászondyová, 2010).

V prvom stĺpci máme zobrazené rozdelenie krajiny, druhý stĺpec nám ukazuje počet detí v náhradnej starostlivosti a tretí stĺpec nám zasa ukazuje počet náhradných rodičov. Ako si môžeme všimnúť v tabuľke, najväčší záujem o náhradné rodičovstvo je v hlavnom meste, v Belfaste a zároveň je tam aj najvyšší počet umiestnených detí v náhradnej starostlivosti.

Podľa Britskej asociácie pre náhradnú starostlivosť je v Severnom Írsku viac než 2400 detí umiestnených do náhradnej starostlivosti. Z toho 2,5% detí nemá ešte ani 1 rok.

V dnešnej dobe sa veľmi často hovorí o adopciách, čo je pravdepodobne spôsobené tým, že sa zrušili hranice a Európa sa otvorila a zjednotila, ďalším dôvodom je aj veľký vplyv západných krajín na celú Európu. A v podstate ide aj o samotnú informovanosť národa. A hoci adopcia nepatrí v Severnom Írsku medzi formy náhradnej starostlivosti, nedá mi nespomenúť ju.

Adopcia (Adoption), v podstate v preklade znamená prijatie. Je to proces, pri ktorom sa dieťa stáva novým členom rodiny. Vytvára sa tak trvalý právny vzťah medzi adoptívnymi rodičmi a dieťaťom. Rozdiel medzi náhradnou starostlivosťou a adopciou spočíva predovšetkým v tom, že pri náhradnej starostlivosti sa pravidelne vykonávajú kontroly sociálnych pracovníkov ale ako náhle je dieťa adoptované sociálny pracovník už nemá právo vykonávať spomínané pravidelné kontroly.

Adopcia v Severnom Írsku prešla v roku 2006 reformou, ktorá teraz umožňuje homosexuálnym a nezosobášeným heterosexuálnym párom adoptovať dieťa. Vzhľadom k predchádzajúcej situácii tejto reformy nebolo možné, aby bolo dieťa adoptované homosexuálnym alebo nezosobášeným heterosexuálnym párom. Cieľom týchto adopcií by mala byť redukcia počtu detí hľadajúcich domov a rodinu.

Severoírsky minister zdravotníctva Paul Goggins v tejto súvislosti uviedol, že reforma adopcie prinesie „zraniteľným deťom bezpečné miesto v permanentných rodinách a zmení ich životné šance.“ (<http://www.sme.sk/c/2793179/homosexualne-a-nezosobasene-pary-v-severnom-irsku-si-budu-moct-adoptovat-deti.html>).

Rovnako ako aj u nás, tak aj v Severnom Írsku je možné adoptovať si to dieťa, ktoré máme v náhradnej starostlivosti. Pokiaľ všetky možnosti na nápravu jeho biologických rodičov zlyhajú, môže byť dieťa adoptované ak je to v jeho najlepšom záujme. Na rozdiel od Slovenska sa Severné Írsko teší veľkej popularite medzištátnych adopcií (Inter-country adoptions). Je to spôsobené tým, že ľudia v tejto krajine nemajú

voči tomuto spôsobu osvojenia si dieťaťa žiadne predsudky. Pravdepodobne je to dôkaz toho, že Severné Írsko je predsa len multikultúrnejšou krajinou ako je Slovensko. Medzištátna adopcia v tejto krajine podlieha Zákonu o adopcii z roku 2010 (Adoption act, 2010), v ktorej je presne vymedzené kto si môže adoptovať dieťa, aké musí spĺňať predpoklady, ďalej aké dieťa môže byť adoptované, aké sú ich práva a pod.

6 Medzinárodné organizácie, ktoré sa zaoberajú náhradnou rodinnou starostlivosťou

Existuje nespočetné množstvo medzinárodných organizácií a rôznych hnutí, ktoré sa zaoberajú náhradnou rodinnou starostlivosťou. Medzi tie najznámejšie bezpochyby patria: Organizácia spojených národov (OSN), po anglicky United Nations Organisation, ďalej nemenej dôležitá špecializovaná organizácia OSN, ktorú poznáme pod názvom UNICEF – Organizácia Spojených národov pre detský fond, po anglicky (United Nations Children's Fund). V neposlednom rade je to Medzinárodná organizácia náhradnej rodinnej starostlivosti (IFCO), po anglicky International Foster Care Organisation. Veľkým prínosom jednotlivých organizácií je ich angažovanosť v riešení problematiky náhradnej starostlivosti.

Jednou z najznámejších organizácií OSN je UNICEF. Medzi ďalšie významné organizácie zaradíme organizáciu UNESCO, ktorej cieľom je dbať na rozvoj kultúrneho potenciálu svetového spoločenstva, kultúry, vedy a vzdelávania a v neposlednom rade je to aj organizácia, ktorú poznáme pod názvom WHO. Ide o Svetovú zdravotnícku organizáciu (SZO), po anglicky World Health Organization (WHO).

UNICEF - detský fond UNICEF vznikol na pomoc deťom, ktoré zasiahla druhá svetová vojna. Neskôr sa jeho pôsobnosť rozšírila a dnes pomáha najviac ohrozeným a zraniteľným deťom na celom svete. V rámci rozvojovej aj humanitárnej pomoci sa stará o prežitie a rozvoj detí, propaguje ich práva a upozorňuje na ich dodržiavanie.

UNICEF síce patrí medzi organizácie OSN, má však špecifické postavenie - je jediným fondom OSN, ktorý nie je financovaný zo strany OSN, ani nemá pridelenú pevnú rozpočtovú položku zo štátneho rozpočtu. Táto práca na pomoc deťom je úplne závislá od dobrovoľných príspevkov jednotlivcov a rôznych spoločností. UNICEF je totiž financovaný z čisto dobrovoľných príspevkov. V roku 1965 získal detský fond UNICEF Nobelovu cenu mieru za milióny zachránených detských životov a za propagáciu bratstva medzi národmi.

Neoddeliteľnou súčasťou UNICEF-u je aj Dohovor o právach dieťaťa, ktorý bol prijatý Valným zhromaždením Spojených národov 20. novembra 1989. Súčasťou tohto

Dohovoru je Preambula a 54 článkov. Pričom článok 20 a článok 21 konkrétne pojednávajú o problematike náhradnej rodinnej starostlivosti.

Článok 20

OCHRANA DETÍ BEZ RODINY

1. Dieťa dočasne alebo trvale pozbavené svojho rodinného prostredia, alebo také, ktoré v jeho vlastnom záujme, nemôže byť ponechané v takomto prostredí, má právo na zvláštnu ochranu a pomoc poskytovanú štátom.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia zabezpečiť takémuto dieťaťu v súlade so svojimi vnútroštátnym zákonodarstvom náhradnú starostlivosť.

3. Takáto starostlivosť môže medzi iným zahrňovať odovzdanie do starostlivosti, inštitút „kafala“ podľa islamského práva, osvojenie a v nutných prípadoch umiestnenie do vhodného zariadenia starostlivosti o deti. Pri voľbe riešenia je potrebné brať do úvahy žiaducu kontinuitu vo výchove dieťaťa a etnický, náboženský, kultúrny a jazykový pôvod dieťaťa.

Štát je povinný zabezpečiť zvláštnu ochranu deťom, ktoré stratili rodinné prostredie a zabezpečiť primeranú náhradnú starostlivosť alebo ich umiestnenie do vhodného zariadenia v takýchto prípadoch. Pri plnení tohto záväzku sa musí brať ohľad na kultúrny pôvod detí.

Článok 21

ADOPCIA

Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, a ktoré uznávajú a /alebo/ povoľujú systém osvojenia, musia zabezpečiť, aby sa v prvom rade bral do úvahy najlepší záujem dieťaťa a musia:

a/ zabezpečiť, aby osvojenie dieťaťa povoľovali iba úrady na to kompetentné, ktoré dodržiavajú príslušný zákon a v stanovenom postupe, na základe všetkých zodpovedajúcich a spoľahlivých informácií určia, že osvojenie je prístupné z hľadiska postavenia dieťaťa vo vzťahu k rodičom, príbuzným a zákonným zástupcom a že, ak sa to vyžaduje, príslušné osoby dali vedomý súhlas k osvojeniu po takom prejednaní, ktoré sa môže ukázať nutným,

b/ uznať, že osvojenie v cudzej krajine je možné považovať za náhradný spôsob starostlivosti o dieťa, ak dieťa nemôže byť dané do výchovy v zariadení starostlivosti o deti alebo v rodine osvojiteľa, alebo nie je možné starať sa oň, iným vhodným spôsobom v krajine pôvodu,

c/zabezpečiť, aby dieťa osvojené v inej krajine využívalo rovnaké záruky a práva, ktoré by platili v prípade osvojenia v jeho vlastnej krajine,

d/ urobiť všetky potrebné opatrenia pre zabezpečenie toho, aby osvojenie v cudzej krajine nevedlo k neoprávnenému zisku zainteresovaných osôb,

e/ podporovať v nutných prípadoch ciele tohto článku uzatváraním dvojstranných alebo mnohostranných dohôd alebo zmlúv a v ich rámci sa snažiť o to, aby umiestnenie dieťaťa do starostlivosti v inej krajine uskutočňovali príslušné úrady alebo orgány. V krajinách, kde sa adopcia uznáva alebo je dovolená, musí sa uskutočňovať iba v záujme dieťaťa, na základe súhlasu príslušných orgánov a pri zabezpečení záruk pre postavenie dieťaťa. (<http://www.unicef.sk/sk/prava-deti/dohovor-text>).

Veľmi významnou medzinárodnou organizáciou, ktorá sa zaoberá problematikou náhradnej rodinnej starostlivosti je organizácia, ktorá vystupuje pod skratkou **IFCO (The International Foster Care Organisation)**, čiže ide o Medzinárodnú organizáciu pre náhradnú rodinnú starostlivosť. IFCO bola založená v roku 1981 v Oxforde (Veľká Británia) ako platforma pre výmenu informácií, poznatkov a skúseností medzi všetkými organizáciami po celom svete. Táto medzinárodná organizácia je jedinou medzinárodnou sieťou, resp. reťazcom, ktorá je určená na propagáciu a podporu náhradnej rodinnej starostlivosti po celom svete. IFCO organizuje medzinárodné konferencie, vzdelávacie semináre, vydáva časopis e-bulletin a poskytuje informačné webové stránky. Táto organizácia má členov vo viac ako 60 krajinách. Súčasťou tejto organizácie sú sociálni pracovníci, dobrovoľníci, náhradní rodičia ale i výskumní pracovníci, ktorých hlavnou úlohou je umožniť práve túto výmenu informácií o danej problematike prostredníctvom rôznych konferencií s cieľom uľahčiť, zlepšiť a podporiť model náhradnej starostlivosti. IFCO rovnako ako aj UNICEF je založená na Dohovore OSN o právach dieťaťa. Tento Dohovor o právach dieťaťa ratifikovalo už 194 krajín, a uvádza že všetky deti všade na svete majú právo na rodinu.

Európa rastie viac a viac. Na pozadí dynamiky spoločného európskeho priestoru je tiež potreba celoeurópskej iniciatívy ako sa vyrovnáť so sociálnymi problémami.

Jedným z týchto sociálnych problémov je aj blaho detí a mladých ľudí, ktorí nemôžu vyrastať vo svojej pôvodnej rodine. A tak prišlo IFCO spolu s ďalšími dvoma organizáciami FICE – Výbor pre vzdelávanie, po anglicky (Federal Interagency Committee on Education) a SOS detské dedinky – (je organizácia, ktorá ponúka rôzne formy podpory pre posilnenie a stabilizáciu rodín, a to tak aby deti mohli vyrastať vo vlastných rodinách) s projektom „Quality4Children“, čiže Kvalita pre deti. Tento projekt sa v súčasnej dobe zameriava na:

- podporu prijímania a uplatňovania noriem na národnej a medzinárodnej úrovni,
- podporu vykonávania noriem v troch organizáciách,
- podporu a propagáciu účasti detí a mládeže.

„Quality4Children“ – pan-európskeho projektu na tému „out - of – home starostlivosti o deti a mládež“ je teda projekt zameraný na zabezpečenie a zlepšenie šance na rozvoj stoviek tisíc detí a mládeže v Európe, ktoré nemôžu vyrastať so svojimi biologickými rodičmi.

6. 1 Organizácie náhradnej rodinnej starostlivosti na Slovensku

Táto kapitola je venovaná organizáciám, resp. nadáciám na Slovensku, ktoré sa snažia o to, aby každé dieťa malo rodinu a domov, a teda krajší a lepší život. Medzi najznámejšie organizácie patria: Organizácia Úsmev ako dar, Nadácia J&T, Občianske združenie NÁVRAT a Asociácia náhradných rodín a mnoho ďalších.

Úsmev ako dar

Spoločnosť, resp. organizácia Úsmev ako dar je najstaršou a zároveň najväčšou dobrovoľníckou mimovládnu organizáciou pre podporu detí žijúcich v detských domovoch. Hlavným cieľom tejto organizácie je, aby každé dieťa malo rodinu, či už svoju vlastnú, príbuznú alebo náhradnú. Táto organizácia dáva deťom v nariadenej ústavnej starostlivosti a ohrozeným deťom šancu prežiť plnohodnotný a dôstojný život. Pomáha im vytvárať bezpečné a predovšetkým trvalé prostredie plné lásky.

Špeciálnu pozornosť venuje vyhľadávaniu náhradných rodičov, ktorým následne poskytuje kvalifikované a odborné poradenstvo a sprevádza ich prostredníctvom unikátneho programu **PRIDE**. Spoločnosť Úsmev ako dar je držiteľom akreditácie

Ministerstva školstva Slovenskej republiky pre vzdelávacie aktivity výcvikového programu PRIDE, číslo:1500/2514/2002/190/1.

(http://www.usmev.sk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=20&Itemid=49).

Skratka PRIDE znamená:

P – rodičia (parents)

R – zdroj, východisko (resource)

I – informácie (information)

D – rozvoj (development)

E – vzdelávanie (education). (Vászondyová, A., 2011).

Program PRIDE alebo tzv. rozvoj rodičovských zručností je špeciálny výcvikový program pre rodičov, okrem toho sa však tento program zameriava aj na konkrétnu pomoc rodinám a deťom v ohrození. Základným princípom programu je presvedčenie, že hodnota rodinného života pre deti je veľmi dôležitá, a že dieťa sa môže plnohodnotne rozvíjať len v úprimnom a hlbokom vzťahu s dospelým – rodičom, ktorý zabezpečuje jeho potreby. Tento program je teda určený pre náhradných rodičov, vychovávateľov, odborných pracovníkov ale aj pre biologických rodičov detí na zlepšenie ich rodičovských zručností.

Základný modul tvorí 30 hodín a tie sú rozdelené do 9 stretnutí. Výcvik obsahuje prácu v skupine aj 3 individuálne konzultácie. Týmto výcvikom však program PRIDE nekončí, ale tréneri v ďalších etapách pomáhajú rozvíjať zručnosti účastníkov podľa ich špecifických potrieb – tento proces nazývame sprevádzanie.

V rámci spoločnosti Úsmev ako dar vznikol aj program pod názvom SOS program, ktorý je zameraný na poradenstvo, konkrétnu pomoc a adaptáciu mladých dospelých, ktorí opúšťajú detské domovy po dosiahnutí veku dospelosti. Miera úspešnosti v tomto prípade je závislá od ochoty daného mladého človeka riešiť svoju životnú situáciu.

Nadácia J&T

„Nadácia je účelové združenie majetku, ktorý slúži na podporu verejnoprospešného účelu.“ (<http://www.socionet.sk/index.php?stav=nad>)

„ Verejnoprospešným účelom sa rozumie najmä rozvoj a ochrana duchovných a kultúrnych hodnôt, realizácia a ochrana ľudských práv alebo iných humanitných cieľov, ochrana a tvorba životného prostredia, zachovanie prírodných hodnôt, ochrana zdravia, ochrana práv detí a mládeže, rozvoj vedy, vzdelania, telovýchovy a plnenie individuálne určenej humanitnej pomoci pre jednotlivca alebo skupinu osôb, ktoré sa ocitli v ohrození života alebo potrebujú naliehavú pomoc pri postihnutí živelnou pohromou. “
(<http://www.cpf.sk/sk/nadacia/>).

Hlavný rozdiel medzi nadáciou a neziskovou organizáciou je v spôsobe dosahovania verejnoprospešných cieľov. Zatiaľ čo neziskové organizácie sa osobne podieľajú na organizovaní verejnoprospešných služieb (združenie osôb), nadácie slúžia najmä na akumuláciu peňažných a nepeňažných zdrojov a ich následné rozdelenie tretím osobám tak, aby sa tým dosiahol verejnoprospešný účel (združenie majetku).

(<http://www.cpf.sk/sk/nadacia/>).

Nadácia J&T bola založená dňa 26. septembra 2006 a zapísaná bola Ministerstvom vnútra SR do registra nadácií dňa 26. októbra 2006 pod číslom 203/Na-2002/851. Poskytuje príspevky fyzickým a právnickým osobám, neziskovým organizáciám, pokiaľ ich projekty súvisia s poslaním a cieľmi Nadácie. Hlavným poslaním je pomoc deťom v náhradnej rodinnej starostlivosti, ľuďom chorým a s handicapom, sociálne slabým rodinám s deťmi, atď.

Hlavná oblasť, ktorou sa teda Nadácia J&T zaoberá je práve náhradná rodinná starostlivosť. Nadácia podporuje formy náhradnej rodinnej starostlivosti. Jej cieľom je umožniť čo najväčšiemu počtu detí, ktoré z akéhokoľvek dôvodu nemôžu žiť v rodine biologickej, vyrastať v rodine náhradnej. Náhradní rodičia vykonávajú veľmi záslužnú prácu, a preto sa im Nadácia J&T snaží v ich zámere pomôcť. Nadácia J&T nepodporuje len formu ústavnej starostlivosti, ktorou je profesionálna starostlivosť.

Cieľovými skupinami Nadácie J&T sú:

právnické osoby – neziskové organizácie, ktoré sa zaoberajú problematikou detí v NRS a poskytujú služby náhradným rodinám,

konkrétne pestúnske, osvojiteľské rodiny – príspevky sa odvíjajú od počtu a zdravotného stavu detí v pestúnskej/poručnickej starostlivosti alebo adopcii.
(<http://www.nadaciajt.sk/3007-33689.html>).

Nadácia J&T každoročne pomáha rôznym organizáciám. Nasledovná tabuľka nám ukazuje ako už spomínaná nadácia pomohla napríklad aj týmto dvom organizáciám, o ktorých si onedlho povieme niečo viac.

Názov organizácie	Rok	Suma
Asociácia náhradných rodín, o.z.	2011	14 350 EUR
	2010	9642 EUR
	2009	5000 EUR
Návrat, o.z.	2011	4761 EUR

Tabuľka č. 2 Finančná podpora organizácií

Zdroj: (<http://www.nadaciajt.sk/3007.html>).

Občianske združenie NÁVRAT

Dieťa je zraniteľná bytosť a nie je v jeho silách hájiť svoje práva. Dieťa má právo na plný rozvoj svojej osobnosti a na napĺňanie základných fyzických a psychických potrieb. A práve rodina je tým optimálnym prostredím, v ktorom môže dieťa dozrieť v plnohodnotnú a zodpovednú bytosť.

Prioritou Občianskeho združenia Návrat je prispieť k vytvoreniu tolerantnej občianskej spoločnosti, v ktorej bude systém starostlivosti o opustené a ohrozené deti postavený na rodinných modeloch.

Občianske združenie Návrat je špecializovaná mimovládna inštitúcia na Slovensku, je to nezisková organizácia, ktorá presadzuje a podporuje návrat opustených detí z detských domovov do rodín. Zameriava sa teda na oblasť náhradnej rodinnej starostlivosti a poskytuje služby a poradenstvo opusteným deťom, záujemcom o náhradné rodičovstvo a náhradným rodinám.

V súčasnosti v Návrate, občianskom združení pracuje 12 interných zamestnancov v 4 Centrách Návrat - v Bratislave, Prešove, Banskej Bystrici a Žiline.

Na rôznych projektoch OZ Návratu aktívne participuje viac ako 30 externých spolupracovníkov a okolo 70 stabilných dobrovoľníkov.

Kluby náhradných rodín sú dnes už v 13 mestách na Slovensku (Bratislava, Nitra, Prešov, Žilina, Košice, Banská Bystrica, Nové Zámky, Martin, Dolný Kubín, ďalšie kluby: Lučenec, Trenčín, Levice a Záhorie) - v spolupráci s Asociáciou náhradných rodín.

(<http://www.navrat.sk/?lang=SK&cat=a5ec1d344ccb3dedec6354de61dfe01>).

V súčasnej dobe OZ Návrat v spolupráci s Orange Slovensko a.s., zriadilo informačnú poradenskú linku o náhradnom rodičovstve s názvom Infolinka nielen o adoptcii. Je určená pre záujemcov a žiadateľov o náhradné rodičovstvo, adoptívnych, pestúnskych a profesionálnych rodičov a deti žijúce v náhradných rodinách, ako aj pre ľudí, ktorých táto téma zaujíma alebo chcú v tejto oblasti pomôcť. Je to priestor, kde môžu ľudia zavolať s konkrétnymi otázkami, získať informácie, radu, povzbudenie ale i podporu. Infolinka vznikla ako súčasť dlhodobého projektu podpory návratu detí z detských domovov do rodín.

Asociácia náhradných rodín

Asociácia náhradných rodín (ďalej ANR) je mimovládna nezisková organizácia, ktorá začala svoju pôsobnosť v roku 2002.

ANR združuje náhradné rodiny, ktoré prijali deti do rôznych foriem starostlivosti (adopcia, pestúnska starostlivosť, profesionálna rodina) a poskytuje im vzdelávanie, sprevádzanie a podporu v procese prijatia dieťaťa do rodiny, v adaptačnej fáze i počas celej doby zotrvania dieťaťa v náhradnej rodine. ANR okrem toho organizuje aj pravidelné stretávanie Klubov náhradných rodín, ktoré pôsobia v mnohých regiónoch Slovenska a ich náplňou je vytváranie podporných skupín a vzdelávanie náhradných rodičov za účasti odborníkov. V súčasnosti je činných 16 klubov náhradných rodín. Všetky tieto kluby fungujú v spolupráci s občianskym združením Návrat.

Hlavnou myšlienkou Asociácie náhradných rodín je:

- združovanie členov náhradných rodín, prostredníctvom už spomínaných klubov náhradných rodín

- vzdelávacia a publikačná činnosť
- informovať a motivovať verejnosť v oblasti náhradného rodičovstva
- pozmeňovanie zákonov a tlmočenie svojich návrhov na zlepšenie súčasnej situácie týkajúcej sa oblasti náhradného rodičovstva a podpory náhradných rodín, atď.

ANR a jej doterajšie pôsobenie bolo veľmi produktívne, a tak aj výsledky vzdelávacích a osvetových činností sú zjavné.

Rodiny zúčastňujúce sa spomínaných aktivít získavajú mnohé vedomosti, zručnosti a návyky, ktoré im pomáhajú predchádzať zlyhaniu rodiny, pomáhajú vhodne podporovať harmonický vývin prijatého dieťaťa, odstraňovať následky psychickej deprivácie u detí, ktoré časť svojho života prežili bez láskyplnej rodiny. (http://www.anr.sk/?page_id=2).

6. 2 Organizácie náhradnej rodinnej starostlivosti v Severnom Írsku

Tak ako aj u nás na Slovensku, tak aj v Severnom Írsku majú rôzne organizácie, resp. hnutia, či asociácie, ktoré sa snažia o to, aby skvalitnili život všetkým deťom, ktoré nemali to šťastie vyrastať vo svojich biologických rodinách. V porovnaní so Slovenskom má Severné Írsko väčší počet týchto organizácií, resp. asociácií, ktoré sa venujú náhradnej starostlivosti. Ich prvoradou úlohou je predovšetkým hľadať nových ľudí, ktorí by mali záujem o to stať sa náhradnými rodičmi. V tom tkvie aj najhlavnejší rozdiel medzi našimi organizáciami a organizáciami v Severnom Írsku. Kým naše organizácie sa snažia hlavne pomáhať a podporovať náhradných rodičov a samotnú náhradnú starostlivosť, tak tie Írske ako sme už spomínali sa sústreďujú na hľadanie a zabezpečovanie náhradných rodičov pre deti, ktoré to potrebujú. Medzi najznámejšie organizácie patria: IFCA (Irish Foster Care Association), po slovensky Írska asociácia náhradnej starostlivosti, FCA (Foster Care Associates), slovenský preklad Asociácia náhradnej starostlivosti a HSC (Health and Social Care), po slovensky Zdravotná a sociálna starostlivosť.

IFCA (Irish Foster Care Association) – Írska asociácia náhradnej starostlivosti

Asociácia IFCA bola založená v roku 1981 skupinou pestúnov a sociálnych pracovníkov. IFCA svojim členom poskytuje podporu a potrebné informácie vo vzťahu k náhradnej starostlivosti.

Združenie Írskej náhradnej starostlivosti úzko spolupracuje s HSE (Health Service Executive), čiže so Zdravotným strediskom na podporu a propagáciu náhradnej starostlivosti ako najlepšej alternatívy pre deti, ktoré nemôžu žiť so svojimi rodinami. Toto združenie tiež ponúka rôzne druhy seminárov pre záujemcov o náhradnú starostlivosť, kde môžu získavať potrebné informácie o danej problematike.

IFCA vytvorila vzdelávacie programy na výcvik budúcich pestúnov a náhradných rodičov, ale tiež sa zamerala na tvorbu vzdelávacích modulov pre ďalšie vzdelávanie a aktívnu podporu rodín, ktoré majú dieťa v náhradnej starostlivosti. Všetci pracovníci IFCA sú dobrovoľníci.

Ciele IFCA – Írskej asociácie náhradnej starostlivosti sú:

- pomoc a podpora osobám podieľajúcim sa na náhradnej starostlivosti,
- vytvárať väčšie povedomie verejnosti o náhradnej starostlivosti v Írsku,
- zastávať ideu, že každé dieťa má právo na rodinný život, či už vo svojej biologickej, či náhradnej rodine,
- podpora výskumu,
- zvyšovanie odbornosti všetkých zúčastnených v oblasti náhradnej starostlivosti a to prostredníctvom poskytovania vzdelávacích programov,
- budovanie vzťahov s osobami, ktoré majú výrazný záujem o náhradnú starostlivosť. (http://www.ifca.ie/about_ifca/).

FCA (Foster Care Associates) – Asociácia náhradnej starostlivosti

Založenie FCA, čiže Asociácie náhradnej starostlivosti sa datuje od roku 1994.

Poslaním FCA je: „Zabezpečiť kvalitnú starostlivosť v rodinnom prostredí.“ Z toho vyplýva, že Asociácia náhradnej starostlivosti poskytuje vysoko kvalitné a podporné služby pre deti a mladých ľudí v rámci podpory rodinného prostredia.

Ciele FCA sú:

- poskytovať podporu všetkým náhradným rodičom,
- pozitívne vplývať na život detí a mladých ľudí,
- prinášať pozitívne výsledky v oblasti náhradnej starostlivosti,
- budovať pozitívny postoj v očiach verejnosti
- hľadať nových záujemcov o náhradnú starostlivosť.

FCA zaviedlo model tzv. „Team parenting“, čo v preklade znamená „Tím rodičovstvo.“ Bola to jedna z najväčších zmien pri formovaní náhradnej starostlivosti v Severnom Írsku. „Tím rodičovstvo“ v sebe spája rad kvalifikovaných odborníkov z rôznych odborov k vytvoreniu multidisciplinárneho tímu, ktorý je zameraný na dieťa, resp. mladého človeka s potrebami.

„Tím rodičovstvo“ sa môže skladať z:

- náhradných rodičov,
- sociálnych pracovníkov,
- terapeutov,
- zdravotníkov,
- detí v náhradnej starostlivosti.

(<http://www.thefca.co.uk/local-authorities/team-parenting>).

HSC (Health and Social Care) – Zdravotná a sociálna starostlivosť

„To inspire ordinary people to make an extraordinary difference to a child's life.“ Tento slogan vo voľnom preklade znamená, aby sme: Inšpirovali obyčajných ľudí k neobyčajným zmenám v živote dieťaťa. Týmto sloganom sa riadi organizácia, ktorá sa rovnako ako predchádzajúce organizácie snaží o to, aby každé dieťa malo rodinu.

Poslaním HSC, čiže Zdravotnej a sociálnej starostlivosti v Severnom Írsku je zabezpečiť, aby každé dieťa malo bezpečný domov. Aktuálna situácia v Severnom Írsku však poukazuje na nedostatok náhradných rodičov ako sme už spomínali v kapitole o jednotlivých formách náhradnej starostlivosti o dieťa.

Táto organizácia uvádza, že ľudia, ktorí túžia po tom stať sa náhradnými rodičmi by mali v prvom rade:

- mať radi deti a ich spoločnosť
- vedieť spolupracovať (s biologickými rodičmi, sociálnym pracovníkom)
- zúčastňovať sa jednotlivých školení pre náhradných rodičov
- mať dobré zázemie
- mať čistý register trestov.

(<http://www.fostering.hscni.net/subpage.php?link=about>).

V Severnom Írsku existuje ešte veľmi veľa podobných organizácií, ktoré sa snažia o to, aby každé dieťa malo rodinu a mohlo tak vyrastať v bezpečnom a láskyplnom prostredí. Úlohou všetkých týchto spomínaných organizácií a asociácií v Severnom Írsku však nie je len podpora náhradných rodín a náhradných rodičov, ale ich prvoradou úlohou je hľadať ľudí, ktorí majú záujem o to stať sa náhradným rodičom. Pozoruhodná je aj ich spolupráca s biologickými rodinami detí. Cieľom týchto organizácií je, aby sa deti mohli vrátiť späť k svojim vlastným rodičom. Dávajú tak biologickým rodičom šancu nato, aby sa mohli zmeniť.

7 Komparácia oboch modelov náhradnej starostlivosti v jej kľúčových charakteristikách

Preštudovaním mnohých podkladov ohľadom náhradnej starostlivosti a jej foriem na Slovensku a v Severnom Írsku sme dospeli k niekoľkým zaujímavým poznatkom, ktoré by sme teraz radi zhrnuli.

V prvom rade treba povedať, že systém náhradnej starostlivosti v Severnom Írsku pracuje na úplne iných základoch, resp. princípoch, z ktorých mnohé by mohli nájsť uplatnenie aj v systéme náhradnej starostlivosti na Slovensku. V prvom rade je to práca jednotlivých organizácií v Severnom Írsku, ktoré vynikajúcim spôsobom pomáhajú zveľaďovať samotný systém náhradnej starostlivosti. Zabezpečujú všetky jej formy, a dá sa povedať, že náhradná starostlivosť v tejto krajine je závislá od týchto organizácií, hoci ju majú vymedzenú aj legislatívne,

Z hľadiska terminológie by sme radi upozornili na fakt, že kým v našich zákonoch nájdeme presne špecifikované jednotlivé formy náhradnej starostlivosti a teda presne vieme povedať o akú formu náhradnej starostlivosti ide, tak v severoírskych zákonoch sa pri všetkých formách náhradnej starostlivosti používa iba jeden termín, a síce: foster care, ktorý vychádza z pojmu fostering, čo v zahraničnej literatúre znamená podporu, starostlivosť o deti.

Foster care je teda poskytovanie rodinného spôsobu života, náhradnými rodičmi pre deti, ktoré z rôznych príčin nemôžu žiť so svojimi biologickými rodičmi. To je aj dôvodom toho, prečo v jednotlivých kapitolách o náhradnej starostlivosti v Severnom Írsku používame iba tento jeden výraz.

Z hľadiska legislatívneho považujeme za dôležité povedať, že naše zákony poskytujú občanom presne špecifikované vymedzenie jednotlivých foriem náhradnej starostlivosti. Čo samozrejme považujeme za veľké plus pre našu krajinu. Náhradná starostlivosť je u nás vymedzená v Zákone č. 36/2005 Z. z o rodine, v Zákone č. 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a v Zákone č. 627/2005 o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa. Ale na druhej strane by sme radi upozornili na Národné štandardy pre náhradnú starostlivosť z roku 2003, ktoré vypracovala severoírska vláda, a ktoré my osobne považujeme za veľmi silnú stránku

systemu náhradnej starostlivosti v Severnom Írsku a to práve z toho dôvodu, že poskytujú všetky dôležité informácie o fungovaní náhradnej starostlivosti a tým ju celú zjednocujú. V týchto štandardoch sú kompletne rozpracované detské práva, povinnosti náhradných rodičov i povinnosti tzv. zdravotnej komisie. Tieto štandardy boli dokonca spracované pre deti vo forme „detskej brožúrky“, a tým pádom majú aj deti, ktorých sa táto problematika priamo dotýka predstavu o tom aké sú ich práva a ako vlastne funguje celý systém náhradnej starostlivosti v ich krajine. V našej krajine žiaľ žiadny zákon nepojednáva o detských právach, čo pokladáme za nesprávne.

Jednotlivé formy náhradnej starostlivosti na Slovensku a v Severnom Írsku sa od seba navzájom veľmi odlišujú. Kým u nás rozlišujeme medzi Náhradnou osobnou starostlivosťou, pestúnskou starostlivosťou, ústavnou starostlivosťou (detské domovy a profesionálne rodiny), poručníctvom, opatrovníctvom a osvojením, tak v Severnom Írsku rozlišujú predovšetkým medzi krátkodobou, dlhodobou, respitnou a príbuzenskou starostlivosťou. Pri niektorých formách si však môžeme všimnúť aj istú podobnosť, napr. dlhodobá starostlivosť je veľmi podobná s našim profesionálnym rodičovstvom. Ďalším rozdielom medzi jednotlivými formami je fakt, že v Severnom Írsku už nemajú detské domovy, kým u nás sa ešte stále vyskytujú, avšak je potrebné povedať, že prechádzajú transformáciou, pomocou ktorej by mali zabezpečovať prirodzenejšie rodinné prostredie pre deti.

Severné Írsko má teda veľmi dobre prepracovaný systém náhradnej starostlivosti, ktorú v tejto krajine zabezpečuje nespočetne veľké množstvo rôznych organizácií a asociácií, ktoré okrem toho, že pomáhajú a podporujú jednotlivé formy náhradnej starostlivosti, tak sa angažujú aj vo vyhľadávaní nových ľudí, ktorí by mali záujem o to stať sa náhradným rodičom. Veľmi kladne ďalej hodnotím aj ich spoluprácu s biologickými rodičmi detí, ktorá je v tejto krajine skutočne na veľmi vysokej úrovni. Všetci navzájom spolupracujú. Kým na Slovensku všetky „bunky“ ako náhradná rodina, biologická rodina, či detský domov fungujú oddelene. Komunikácia a kooperácia je iba minimálna, čo si žiada výrazné zlepšenie.

V porovnaní s ich organizáciami sa tie naše snažia predovšetkým o podporu a pomoc pre tieto náhradné rodiny. Hoci nájde sa aj u nás pár výnimiek, ktoré stoja za zmienku. Veľké plus má teda naša organizácia Úsmev ako dar, ktorá špeciálnu

pozornosť venuje práve vyhľadávaniu náhradných rodičov, ktorým následne poskytuje kvalifikované a odborné poradenstvo a sprevádza ich prostredníctvom unikátneho programu PRIDE. Ide o špeciálny výcvikový program, ktorý slúži na rozvoj rodičovských zručností. Základným princípom tohto programu je presvedčenie, že hodnota rodinného života je pre deti veľmi dôležitá, a že dieťa sa môže plnohodnotne rozvíjať len v úprimnom a hlbokom vzťahu s dospelým – rodičom, ktorý zabezpečuje jeho potreby.

Podobné programy, resp. školenia využívajú aj v Severnom Írsku, každý kto sa chce stať náhradným rodičom musí byť riadne vyškolený. Zaujímavosťou a zároveň odlišnosťou je, že každý náhradný rodič v Severnom Írsku má prideleného svojho sociálneho pracovníka, ktorý mu pomáha s prácou náhradného rodiča. Práca náhradných rodičov je v tejto krajine pravidelne kontrolovaná. S tým sme sa žiaľ na Slovensku zatiaľ nestretli, nie v takej miere ako je to v Írsku.

Veľkým nedostatkom v našej krajine je aj neinformovanosť národa, nie každý vie o problematike náhradnej starostlivosti, zatiaľ čo v Severnom Írsku sa tejto problematike venujú takmer všetky médiá.

Dôležité je však povedať, že obe krajiny sa snažia o to, aby každé dieťa vyrastalo v rodinnom prostredí, či už vo svojej biologickej alebo náhradnej rodine.

Na Záver už iba spomeniem tzv. Desatoro náhradného rodiča od autorov Matějčka a Dytrycha, ktoré sa na Slovensku zvykne používať. V podstate ide o desať bodov, ktoré by mali slúžiť ako inšpirácia pre náhradných rodičov pri samotnej realizácii náhradnej starostlivosti. Ide o nasledovné body:

1. Nebojme sa prijať svoje náhradné rodičovstvo!
2. Nebojme sa o lásku dieťaťa!
3. Nebojme sa práce na sebe samých!
4. Zatajená pravda je v ľudských vzťahoch nebezpečná, nový zväzok nemôže poistiť zákon, ale pravda!
5. Dieťa má o sebe vedieť viac než vedia ostatní

6. Nestačí povedať raz, treba hovoriť! Nečakajme, kým sa bude dieťa pýtať, ale začnime pri vhodnej príležitosti sami!
7. Dieťa nie je z nás, ale je naše!
8. S horším počítajme, lepším sa dajme prekvapiť!
9. O vlastných rodičoch dieťaťa len to dobré!
10. Otvorené rodinné spoločenstvo!

Záver

Rodina je základnou bunkou spoločnosti, ktorá svojím prirodzeným prostredím pôsobí na správnu výchovu dieťaťa. Práve v rodinnom prostredí dieťa rastie, získava základnú istotu a nachádza v nej bezpečie, lásku a starostlivosť. Nie však všetky deti mali toľko šťastia, aby mohli žiť a vyrastať so svojou vlastnou rodinou. Mnohé deti osamejú skôr, než sa stihnú „udomáčiť“ vo svete a rozhliadnuť sa po ňom, mnohé neskôr rodinu strácajú často preto, lebo rodičia sa nevedia, nechcú alebo nemôžu o dieťa postarať. Môžeme tak s určitosťou povedať, že život je naplnený množstvom situácií, kedy je potrebné ba dokonca nevyhnutné, aby úlohu rodiny na seba prevzala spoločnosť. Nie však z dôvodu, aby sme tak uľahčili situáciu tým rodičom, ktorí majú deti a nechcú, resp. nemôžu sa o ne postarať, ale preto aby sme sa ako členovia našej spoločnosti pokúsili naplniť právo každého dieťaťa na šťastné a pokojné detstvo, a aby tak tieto deti mali šancu prežiť svoj život v bezpečnom a rodinnom prostredí.

Svoju prácu som zamerala na jednotlivé formy náhradnej starostlivosti o deti a porovnala som v nej dva systémy: slovenský a systém v Severnom Írsku. Pre porovnanie práve týchto dvoch krajín som sa rozhodla na základe vlastnej skúsenosti s náhradnou starostlivosťou v každej jednej z nich.

V práci podrobne opisujeme a vysvetľujeme všetky formy náhradnej starostlivosti na Slovensku aj v Severnom Írsku a zároveň sa v nej zaoberáme ich legislatívnymi predpismi. Okrem toho sme sa sústredili aj na organizácie, ktoré výrazným spôsobom pomáhajú riešiť problematiku umiestňovania detí do náhradných rodín.

Na záver by som už len chcela povedať, aby sme sa snažili robiť veci vo svojich životoch lepšie a aby sme pomáhali tým, ktorí našu pomoc potrebujú.

Zoznam použitej literatúry:

- BAKOŠOVÁ, Z. Sociálna pedagogika. Bratislava: FF UK, 1994. ISBN 80-223-0817-X.
- CIBULEC, J. Manželské praktikum. Praha: Avicenum, 1984.
- FIALOVÁ, Z. Deti a náhradná starostlivosť. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010.
- GALBAVÝ, Ľ., VONDRÁKOVÁ, E. Vybrané kapitoly z rodinného práva. Nitra: Fakulta sociálnych vied UKF v Nitre, 2003. 118 s. ISBN 80-8050-654-X.
- GAVORA, P., MAREŠ, J. Anglicko-Slovenský pedagogický slovník. IRIS. Bratislava. 1996. ISBN 80-88778-25-5.
- GOGOVÁ, A., KROČKOVÁ, Š., KURINCOVÁ, V. Sociológia výchovy. Nitra: Vysoká škola pedagogická, 1995.
- HOWE, D. Attachment Theory for Social Work Practise. London: British Agencies for adoption and fostering, 1996
- HUDSON, J. GALAWAY, B. Specialist Foster Family Care. A Normalizing Experience. London: Hawthorn Press. ISBN 0-86656-939-1.
- KASANOVÁ, A. Sprievodca sociálneho pracovníka. Rodina a deti. Nitra, 2008. 449s. ISBN 978-80-8094-277-9.
- KASANOVÁ, A., TOMKA, M. Sociálna práca s rodinou. Analýza prostredia – intervencia – sanácia. Olomouc, 2009. ISBN 978-80-7220-317-8.
- KATUŠČÁK, D. Ako písať záverečné práce. Bratislava: Stimul, 1998. ISBN 80-85697-82-3.
- KELLY, G., GILLIGAN, R. Issues in Foster Care. Police Practise and Research. London, 2002. ISBN 1853024651.
- KOMÁRIK, E. Pedagogika emocionálne a sociálne narušených. Bratislava: UK, Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 80-223-1394-7.
- KOMINAREC, I., ŠUŤÁKOVÁ, V., DARGOVÁ, J. Základy pedagogiky. Vybrané pedagogické problémy. Prešov: Prešovská univerzita, 2002. ISBN 80-8068-096-5.
- LONGAUER, V., SELICKÁ, D., VANKOVÁ, K. Vybrané kapitoly zo sociálno-právnej ochrany. Nitra. UKF, 2006. ISBN 80-8050-966-2.
- MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATOUŠEK, O. Metódy a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

- MIKLOŠKO, J. Náhradná starostlivosť. Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety. n. o., 2008
- MIKLOŠKO, J., ŽARNAY, Š. Náhradná starostlivosť o deti na Slovensku. Pomoc ohrozenej rodine. In: Humanita plus č. 8-9, 2008.
- MOŽNÝ, I. Moderní rodina. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-4029-018-8.
- MOŽNÝ, I. Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-85850-75-3.
- NATIONAL STANDARDS FOR FOSTER CARE. Brunswik Press Ltd. 2003. ISBN O-7557-1575-6.
- POLIAKOVÁ, E. Výchova k rodičovstvu, manželstvu a etike intímnych vzťahov. Nitra: Slovdidac. 1996. ISBN 80-967339-8-2.
- STRIEŽENEC, Š. Slovník sociálneho pracovníka. Trnava: Vydavateľstvo AD, 1996. ISBN 80-967589-0-X.
- ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠULOVÁ, L. Jak učit výchovu k manželství a rodičovství? Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-218-2.
- VÁSZONDYOVÁ, A. Náhradná rodinná starostlivosť. Model profesionálneho rodičovstva na Slovensku a v Írsku. UKF, 2011.
- ZELINA, M. Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava: IRIS, 1994. ISBN 80-967013-4-7.
- ZELINA, M. Teórie výchovy alebo hľadanie dobra. Bratislava, 2004. ISBN 80-10-00456-1.

Legislatívne zdroje:

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele

Zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa

Národné štandardy pre náhradnú starostlivosť, 2003 (National Standards for Foster Care, 2003)

Zákon o starostlivosti o dieťa č. 17/1991 (Child care act, 1991)

Legislatívne vymedzenie náhradnej starostlivosti o dieťa, 1995 (Placement of children in Foster Care, 1995)

Internetové zdroje:

<http://www.ifca.ie>

<http://www.anr.sk>

<http://www.navrat.sk>

<http://www.nadaciajt.sk>

<http://www.socionet.sk>

<http://www.cpf.sk>

<http://www.usmev.sk>

<http://www.unicef.sk>

<http://www.sme.sk>

<http://www.zbierka.sk>

<http://www.upsvar-tv.sk>

<http://www.upsvar-zv.sk>

<http://www.dohc.ie>

<http://www.familycare.net>

<http://www.fosteringfirstireland.ie>

<http://www.fostering.hscni.net>

<http://www.thefca.co.uk>

<http://www.irishstatutebook.ie>

<http://www.ozyoung.eu>